

UPPSALA UNIVERSITET
Institutionen för lärarutbildning
HT 2005

Rapport LH0601107

FRÅN GYMNASIET TILL HÖGSKOLAN

ÖVERGÅNGEN TILL HÖGRE STUDIER VID EN GYMNASIESKOLA I UPPSALA

Författare:
Emil Bertilsson

Handledare:
Mikael Börjesson

Examinator:
Donald Broady

SAMMANFATTNING

Syftet med denna undersökning är att synliggöra hur elever på två studieförberedande gymnasieprogram, ett naturvetenskapligt och ett samhällsvetenskapligt program, på Lundellska skolan i Uppsala, orienterar sig mot högre studier. Frågor som vilka utbildningar och utbildningsorter som intresserar elever från de båda gymnasieprogrammen, från olika sociala grupper, avseende kön och med olika former av tillgångar är frågor som besvaras. Materialet består av sammanlagt 146 insamlade enkäter fördelade på de två gymnasieprogrammen.

Resultaten visar att den Naturvetenskapliga inriktningen (NM) har en högre social rekrytering och något större andel föräldrar med lång högskoleutbildning eller forskarutbildning. Det samhällsvetenskapliga programmet (SPIEP) förefaller ha en mer differentierad rekrytering. När det gäller viljan att studera vidare framgår inga större skillnader mellan programmen, en övervägande andel av eleverna (97 %) avser fortsätta sina studier på högskola eller universitet.

Framförallt framträder ett intresse för läkarutbildningen och civilingenjörsutbildningen bland NM-eleverna medan SPIEP-eleverna väljer ekonomi som utbildningsinriktning. Ofta är dessa val sammankopplade med en vilja att förlägga sina studier vid ett prestigefyllt lärosäte eller universitet. Bland de som väljer läkarutbildning dominerar barn från hem med en anseelig mängd utbildningskapital medan de som väljer civilingenjörsutbildningen övervägande kommer från familjer med en större koncentration av ekonomiskt kapital.

Nyckelord: Övergång, gymnasiet, högskola, utbildningsstrategier, kapital

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

SAMMANFATTNING	2
INNEHÅLLSFÖRTECKNING.....	3
TABELLFÖRTECKNING	4
DIAGRAMFÖRTECKNING	4
INLEDNING	5
INLEDNING	5
TIDIGARE STUDIER.....	6
UTBILDNINGSSOCIOLOGISKA STUDIER	7
GYMNASIE- OCH HÖGSKOLEFÄLTET I SVERIGE	8
VIKTIGA BEGREPP	10
KAPITAL.....	10
STRATEGIER	10
SYFTE OCH FRÅGESTÄLLNINGAR	11
METOD	11
KLASSIFICERING	12
HÖGSKOLEÖVERGÅNGEN – UR ETT NATIONELLT OCH REGIONALT PERSPEKTIV	13
UNDERSÖKNING	15
LUNDELLSKA SKOLAN	15
SOCIAL BAKGRUND OCH KÖN	15
FÖRÄLDRARNAS UTBILDNINGSNIVÅ	17
ELEVERNAS SKOLKAPITAL	18
FRÅN GYMNASIET IN I HÖGSKOLAN.....	20
VALET AV STUDIEORT	21
VALET AV UTBILDNING.....	23
VILKA UTBILDNINGAR VÄLJER VILKA GRUPPER?	24
VARFÖR HÖGSKOLA?	26
KONKLUSION	29
LUNDELLSKA SKOLAN OCH ÖVERGÅNGEN TILL HÖGRE STUDIER.....	29
ELEVERNAS UTBILDNINGSSTRATEGIER.....	30
REFERENSER.....	32
LITTERATUR	32
STATISTISKT MATERIAL.....	33
WEBADRESSER.....	33
APPENDIX.....	34
TABELLER	34
ENKÄT	38

TABELLFÖRTECKNING

Tabell 1.	Social klass baserad på föräldrars yrkesposition, andel i procent	17
Tabell 2.	Föräldrars högsta utbildningsnivå, andel i procent.....	18
Tabell 3.	Tid till studier utanför skolans verksamhet, andel i procent	19
Tabell 4.	Betyg i kärnämnen, fördelat på kön och program, andel i procent.....	20
Tabell 5.	Avsikten att studera vidare till universitet/högskola, fördelat på program och kön, andel i procent	21
Tabell 6.	Intresse för särskild högskola/universitet, fördelat på program och kön, andel i procent...	22
Tabell 7.	Vanligast angivna studieorter fördelat på program och kön, antal	22
Tabell 8.	Intresse för särskild utbildning fördelat på program och kön, andel i procent.....	24
Tabell 9.	Vanligast angivna utbildningar fördelat på program och kön, andel i procent.....	24
Tabell 10.	Val av utbildning hos grupper med skilda kapitaltillgångar, antal.....	26
Tabell 11.	Yrkesklassificering och sociala grupper	34
Tabell 12.	Andel av olika yrkesgrupper (högre klass) inom respektive utbildning	35
Tabell 13.	Angivna studieorter fördelat på program och kön.....	35
Tabell 14.	Angivna utbildningar fördelat på program och kön.....	36
Tabell 15.	Val av utbildning hos grupper med skilda kapitaltillgångar (källtabell till tabell 10).....	37

DIAGRAMFÖRTECKNING

Diagram 1.	Övergången till högre studier, riket och Uppsala. Studenter som avslutat gymnasieprogram 2000/01 och påbörjat högskolestudier t.o.m. 2003/04	13
Diagram 2.	Könsfördelning per gymnasieprogram.....	16
Diagram 3.	Olika faktorerers betydelse på valet av studieort	23
Diagram 4.	Olika faktorerers betydelse på valet av utbildning	27
Diagram 5.	Intresset av att studera minst en termin utomlands fördelat på program och kön	27

INLEDNING

Det svenska högskolesystemet har under den senare delen av 1900-talet genomgått en mängd stora förändringar. Den kanske största förändringen historiskt sett är att högre utbildning gått från att varit en möjlighet endast för en liten elit i samhället till en institution som attraherar ett allt bredare lager av befolkningen. Att möjligheterna till högre utbildning kom att öka under 1900-talet innebär inte automatiskt att det skett en social utjämning mellan olika grupper i samhället. Andelen barn från exempelvis arbetarhem har fortsatt varit underrepresenterade inom den högre utbildningen. Från regeringshåll har flertalet åtgärder vidtagits för att minska denna så kallade sociala snedrekrytering.¹ Exempel på åtgärder är förstärkning av studiestödssystemet, etablerandet av högskolor på mindre orter och förändringar av antagningssystemen.²

1990-talet innebär nya förändringar inom högskolan, framförallt genom ett ökat utbildningsutbud. Flera nya högskolor har dykt upp, nya utbildningsalternativ har tillkommit och antalet platser på högskolor och universitet har ökat. Regeringens mål att 50 procent av alla ungdomar ska påbörja en högskoleutbildning är inte uppnått men klart är att andelen ungdomar som läser vidare har ökat. Förändringarna inom högskoleväsendet har inneburit att den så kallade sociala snedrekryteringen avtagit och inom vissa områden minskat. Högskoleverket har bland annat i statistik visat att antalet studenter med arbetarbakgrund ökat till en fjärdedel av alla studerande. Däremot påpekar man att den procentuella övergångsfrekvensen bland studenter med arbetarbakgrund skiljer sig väsentlig åt beroende på vilken studieort som undersöks.³

Att utbudet och valmöjligheterna blivit fler och det faktum att fler elever läser vidare efter gymnasiet innebär rimligtvis att vikten av att strategiskt välja sin utbildningsväg har ökat för den enskilde individen. Att välja strategiskt för framtiden innebär bland annat att välja rätt utbildning, studieort och på olika sätt göra den egna utbildningen attraktiv för framtida arbetsgivare. Denna uppsats intresserar sig för gymnasieungdomars syn på högre studier och vad det är som styr övergången från gymnasiet till högskolan. Grundtanken är att undersöka hur elever med olika former av tillgångar, vad sociologen Pierre Bourdieu benämner kapital, utvecklar strategier och bildar sig en uppfattning om högre studier. Enkäter insamlade på ett naturvetenskapligt och ett samhällsvetenskapligt program på en skola i Uppsala kommer att ligga till grund för analysen.

¹ Den sociala snedrekryteringen definieras oftast som en situation där grupper från olika sociala grupper i olika utsträckning når högre utbildningsnivåer, ex. högskolenivå.

² Erikson, R & Jonsson, J (1994): *Ursprung och utbildning: Social snedrekrytering till högre studier*. SOU 1993:85, p. 80f.

³ Se exempelvis: http://web2.hsv.se/publikationer/analyser/2005/analys_051006.pdf. 2005-11-05

TIDIGARE STUDIER

Forskning kring valet av och urvalet till högre studier i Sverige har varit omfattande och en mängd litteratur på området finns således tillgänglig. Forskningen kring ungdomars intresse av och vilja att studera vidare på högskola bedrivs vid ett stort antal pedagogiska institutioner runt om i Sverige och Norden. Syftet här är endast att belysa ett fåtal av dessa. Dessutom har lika tillgång till utbildning blivit en allmänpolitisk målsättning. Ett flertal offentliga utredningar har därför tillsatts för att utreda konsekvenserna av den sociala snedrekryteringen.

I SOU rapporten *Ursprung och Utbildning* (1993) undersöks hur rekryteringen till högskolestudier i Sverige historiskt sett ut och varför. Rapporten kretsar främst kring den sociala snedrekrytering, dess orsaker samt verkan. I *Sorteringen i Skolan* (1993)⁴ som utgör en del av underlaget till *Ursprung och Utbildning*, försöker författarna klarlägga orsaken till den sociala snedrekryteringen inom den högre utbildningen främst genom att jämföra den sociala reproduktionsprocessen i Sverige med England, Västtyskland och Frankrike. Författarna kommer i denna rapport fram till att externa faktorer på makronivå såsom utbildningssystemets upplägg påverkar rekryteringen till högre utbildning i mycket liten grad.⁵ Rapporterna kring ursprung och utbildning ger istället slutsatsen att de individuella faktorerna är betydligt viktigare än de strukturella på samhällsnivå.⁶ Snedrekryteringen ser man uppbyggt av två samverkande effekter. Dels att barn från högre sociala grupper presterar bättre i skolan, dels att vid en jämförelse mellan elever på samma prestationsnivå tenderar de från högre socialgrupper i större utsträckning välja teoretiskt inriktade utbildningar.⁷ Sammanfattningsvis ger man tre förklaringar i elevernas uppväxtförhållanden som har samband med övergången till högre studier. Den första är klasstillhörigheten, knuten till föräldrarnas yrken, den andra är hemmets utbildningsnivå och den tredje de ekonomiska villkoren i hemmet. Av dessa tre framstår föräldrarnas utbildningsnivå som den enskilt viktigaste faktorn.⁸

I *Mångfald i högskolan* (SOU 2000:47) diskuteras högskolors och universitets mångfald ur ett socialt och etniskt perspektiv. Rapportens slutsatser är att social bakgrund är den enskilt viktigaste faktorn till studievalet och att detta, genom en rad åtgärder, bör förändras för att öka mångfalden inom högre utbildning. Bristen på social, och i viss mån etnisk, mångfald menar författarna har sitt ursprung i socioekonomiska och sociokulturella förhållanden i samhället i stort. Uppväxtvillkor, föräldrars studiebakgrund och elevens resultat i grundskola och gymnasium är faktorer som styr övergången till högre studier.⁹ Utredningen betonar också att könsrättigheter och etniska aspekter är starkt underordnade de sociala vid ett studieval.¹⁰

⁴ Erikson, R & Jonsson, J red: *Sorteringen i Skolan - Studier av snedrekryteringen och utbildningens konsekvenser*. Stockholm, 1994.

⁵ Ibid, p. 388.

⁶ Erikson, R & Jonsson, J, p. 312- 314.

⁷ Ibid, p. 17

⁸ Ibid, p. 207-225

⁹ SOU 2000:47. *Mångfald i högskolan: reflektioner och förslag om social och etnisk mångfald i skolan*, p. 117

¹⁰ Ibid, p. 72. Det bör dock påpekas att den etniska bakgrunden visserligen är underordnad den sociala men etnicitet spelar ändå en betydande roll vid valet av högre studier vilket går att utläsa genom en jämförelse av olika etniska grupper.

I Margareta Hammarströms avhandling *Varför inte högskola?* (1996)¹¹ undersöker författaren vilka argument som är mest frekvent förekommande bland ungdomar som inte väljer att studera vidare. Hammarström undersöker främst varför vissa ”studiebegåvade”¹² ungdomar inte väljer att studera vidare på högskola. Avhandlingens slutsatser är att de studiebegåvade ungdomarnas sociala bakgrund spelar en stor roll i valet att studera eller inte vilket enligt författaren syns linjärt genom hela utbildningsväsendet. Den sociala miljön har enligt författaren en betydande del i utbildningsvalet vilket gör att elever från studieovana hem sorterar sig och sorteras bort från vägar som leder till högskolestudier. Valet av gymnasieutbildning och prestationer på gymnasiet är tillika faktorer som avgör om eleverna fortsätter studera på högre nivå eller ej.¹³

I *Den sociala snedrekryteringen till högskolan* (2002) undersöker Allan Svensson främst gymnasieelevers studieval och studieprestationer. Han går även igenom gymnasieelevers syn på fortsatta studier med socialgruppsstillhörighet som grund.¹⁴ Svensson kommer i överensstämmelse med flera tidigare studier fram till att det finns en stark korrelation mellan socialgrupp, inriktning på gymnasiestudier och planerna på högre utbildning. Svensson använder sig av en indelning i tre sociala grupper, socialgrupp I, II och III. Svensson kommer också fram till att valet av gymnasieprogram spelar en avgörande roll för övergången till högre studier.¹⁵

De tidigare studier som genomförts när det gäller rekryteringen till högre studier har bland annat visat att elevernas sociala bakgrund, kön och etnicitet har betydelse när det gäller vilka som söker sig vidare till högre studier. Flera av rapporterna slår även fast att den sociala snedrekrytering, som inneburit att olika sociala grupper i olika utsträckning fått tillträde till högskola och universitet, dämpats även om den till stor del kvarstår. Den Bourdieu-inspirerade forskningen på området tar en något annorlunda utgångspunkt och koncentrerar sig bland annat på att hitta skillnader mellan elever med liknande social tillhörighet detta för att tillföra ytterligare en dimension till försöket att förklara hur strategier bland elever utvecklas. Denna forskning tar, som tidigare nämnts, sin utgångspunkt i Pierre Bourdieus studier av det franska skolsystemet.

UTBILDNINGSSOCIOLOGISKA STUDIER

Den franske sociologen Pierre Bourdieu (1930-2002) har i sina empiriska studier av det franska samhället flera gånger valt att analysera skolsystemet och dess funktion. Bourdieu har i sin forskning bland annat visat hur olika eliter i samhället använt sig av utbildningssystemet för att befästa sin egen ställning. I *The Inheritors*¹⁶ (1964) visar Bourdieu & Passeron bland annat att utbildningsinflation (i betydelsen att allt fler tenderar att skaffa sig en högre utbildning), och som en följd av detta en devalvering av akademiska meriter, tenderar att öka betydelsen av den enskilda individens strategier.¹⁷

¹¹ Hammarström, M: *Varför inte högskola? En longitudinell studie av olika faktorerers betydelse för studiebegåvade ungdomars utbildningskarriär*. Göteborgs Universitet, 1996.

¹² Hammarströms definition av ”studiebegåvade” ungdomar grundar sig på en begåvningsstest genomfört på eleverna i undersökningsgruppen då dessa var i 13-års åldern.

¹³ Hammarström (1996), p. 188f.

¹⁴ Svensson, A: *Den sociala snedrekryteringen till högskolan när och hur uppstår den?* IPD-Rapport 2002:10. Göteborgs Universitet.

¹⁵ Ibid, p. 32

¹⁶ Original: *Les héritiers, les étudiants et la culture*.

¹⁷ Bourdieu, Pierre & Jean-Claude Passeron (1964). *The Inheritors. French students and their relation to culture*. Chicago; London: The University of Chicago Press, 1979, p. 81

Framförallt betonar Bourdieu relationen mellan utbildning och kultur. Bourdieu diskuterar bland annat en speciell, i utbildningsväsendet, inbyggd kultur som innebär att vissa elever har större möjligheter att lyckas med sina studier. En poäng i Bourdieus studier är alltså att enbart lika tillträde till högre utbildning inte automatiskt innebär att alla har samma möjligheter att lyckas i skolan:

"[...] the fact that the abilities measured by scholastic criteria stem not so much from natural "gifts" [...], but from the greater or lesser affinity between class cultural habits and the demands of the educational system or the criteria which define success within it."¹⁸

I *The State Nobility* (1996) fortsätter Bourdieu sina studier av det franska utbildningssystemet och då främst de så kallade elitskolorna. Bourdieu undersöker bland annat hur olika tillgångar, den sociala bakgrunden och även elevernas geografiska ursprung påverkar exempelvis lärarnas omdömen om eleverna.¹⁹ På så sätt resonerar Bourdieu att framgång inom dessa skolor inte i första hand handlar om en medfödd talang hos dessa elever utan snarare att skolorna premierar utifrån de nedärvda tillgångar som eleverna har med sig. Akademiska framgångar blir därmed en återspeglning av den sociala bakgrunden och strukturella samhällsmönster reproduceras genom skolväsendet. Denna slutsats drog Bourdieu genom att bland annat visa att dessa elitskolor lade stor tonvikt vid kunskaper som låg utanför de faktiska skolämnena som exempelvis förtrogenhet med olika finkulturella företeelser. Betygssättning och bedömningar kom därmed till stor del att frånga de faktiskt inhämtade kunskaperna.²⁰ Det är viktigt att påpeka att Bourdieus undersökningar behandlar det franska skolsystemet, och då framförallt ett antal elitskolor. Bourdieus resultat kan därmed inte direkt översättas till svenska förhållanden och det svenska skolsystemet.

GYMNASIE- OCH HÖGSKOLEFÄLTET I SVERIGE

Svensk, Bourdieu-inspirerad, utbildningssociologisk forskning har bland annat genomförts av Forskningsgruppen för utbildnings- och kultursociologi (SEC)²¹, vid Institutionen för lärarutbildning, Uppsala universitet. I forskningsprogrammet, *Studier av högskolan och gymnasieskolan som fält*, betonar man bland annat det som särskiljer Bourdieu-inspirerade forskningen från tidigare rekryteringsstudier. Exempelvis så eftersträvar man en mer precis klassificering av socialt ursprung, detta genom att tillföra ytterligare en dimension till den vanliga socialgruppsindelningen, i den mening att man tar hänsyn till olika former av tillgångar som skiljer grupper med liknande social bakgrund åt. Forskningen kännetecknas även av att man analyserar skillnader mellan olika gymnasieprogram och inte endast mellan de studieförberedande och yrkesförberedande programmen, samt mellan olika högre utbildningar och inte endast långa kontra korta utbildningsinriktningar eller andra mer grova kategoriseringar.²² På detta sätt ges möjligheten att peka på skillnader i exempelvis rekryteringar mellan olika utbildningar och lärosäten.

¹⁸ Ibid, p. 22

¹⁹ Bourdieu, P; *The State Nobility. Elite Schools in the Field of Power*, Stanford University Press, Stanford 1996, p. 32. Original: *La noblesse d'État. Grandes écoles et esprit de corps*.

²⁰ Ibid, p. 32f.

²¹ <http://www.skeptron.uu.se/broadly/sec>.

²² *Studier av högskolan och gymnasieskolan som fält. Forskningsprogram 2002-2004*. SEC Report 28, ILU, Uppsala universitet, p. 5 . <http://www.skeptron.ilu.uu.se/broadly/sec/sec-28.pdf>

I *Det svenska högskolefältet under 1990-talet*²³ används Bourdieu-inspirerade metoder för att analysera rekryteringen till högskolan under två perioder, 1993 och 1998. Genom att skapa kartor av det svenska högskolefältet visar författarna hur olika utbildningar vid olika lärosäten positionerar sig olika i förhållande till varandra. Genom att analysera de olika elevernas tillgångar skapas en karta över hur olika kapitaltillgångar fördelar sig på olika utbildningar. Några av slutsatserna man drar är att flera av de prestigefyllda utbildningarna vid traditionella universitet liksom tidigare attraherar elever som har sitt ursprung i samhällets övre sociala skikt och komma från hem med en anseelig mängd kulturellt kapital. De största skillnaderna finner man dock mellan könen där männen dominerar inom teknikutbildningarna och kvinnorna inom exempelvis vårdutbildningar och kortare lärarutbildningar. De förändringar som högskolan genomgått under 1990-talet, med ökat söktryck som följd, menar man inneburit att vissa utbildningar kommit att domineras av elever med en anseelig mängd skolkapital, det vill säga höga gymnasiebetyg eller bra resultat på högskoleprovet. Exempel på sådana utbildningar är läkar-, journalist- och psykologutbildningen.²⁴

I *Uppsala – en akademiskt dominerad gymnasieskola* visar Lidegran hur Uppsala som universitetsstad även sätter sin prägel på stadens gymnasieskolor. Skolorna domineras av en relativt sett stor andel utbildningskapital. Barnen till den akademiska "eliten" läser framförallt naturvetenskaplig inriktning på Katedralskolan eller Lundellska skolan.²⁵ Dessa skolor har även socialt sett en ohotad position i Uppsala med en hög rekrytering av barn från samhällets övre skikt, elever som innehar en stor andel utbildningskapital och höga grundskolebetyg.²⁶

²³ Broady, D, Börjesson, M & Palme, M: *Det svenska högskolefältet under 1990-talet. Den sociala rekryteringen och konkurrensen mellan lärosätena*, pp. 13-47, 135-154 i *Perspektiv på högskolan i ett förändrat Sverige* (red. Thomas Furusten). Stockholm: Högskoleverket, 2002.

²⁴ Ibid, p. 45

²⁵ Lidegran, I: *Uppsala – en akademiskt dominerad gymnasieskola*. SEC Report 33, Oktober 2004 [prel. version 2004-09-29], p. 68

²⁶ Ibid, p. 67

VIKTIGA BEGREPP

KAPITAL

Kapital är ett grundläggande begrepp när det gäller Bourdieus sociologi. Kapital betecknar det faktum att vissa människor har tillgångar som på något sätt kan tillmätas värde. En mer precisare definition av begreppet hittar man bland annat i Broady (1990); ”Symboliskt kapital är det som av sociala grupper igenkännes som värdefullt och tillerkännes värde.”²⁷ Det symboliska kapitalet kan i sin tur delas in i mer specificerade kapitalformer. Det kanske viktigaste av dessa är det *kulturella kapitalet*. Det kulturella kapitalet kan betecknas som kunskaper och förtrogenhet med finkultur, förmågan att kunna uttrycka sig kultiverat i tal och skrift det vill säga att man behärskar de kulturella värden som dominerar exempelvis inom utbildningsväsendet.²⁸ Det kulturella kapitalet kan även ses som ett mått på utbildning, just föräldrarnas utbildningsnivå kan vara en viktig indikator när det gäller att analysera exempelvis elevers skolframgång. Bourdieu menade även att innehavarna av en stor andel kulturellt kapital även kännetecknas av att de är välinformerade.²⁹ En elev som innehar stora mängder kulturellt kapital kan därför antas ha större möjligheter att utveckla gynnsamma strategier inom exempelvis utbildningsväsendet. *Skolkapital* betecknar det faktum att elever kan tillägna sig tillgångar genom utbildningsväsendet och kan mätas exempelvis genom att ta hänsyn till elevens betygssnitt från grundskolan eller betyg i enskilda ämnen men även resultat på högskoleprovet.

En annan form av kapital som inte kan räknas till det symboliska kapitalet är det *sociala kapitalet*. Det sociala kapitalet kännetecknas bland annat av släktförbindelser, vänskapsband eller andra former av kontakter.³⁰ Avslutningsvis bör nämnas något om det Bourdieu kallar det *ekonomiska kapitalet*. Med det ekonomiska kapitalet menar Bourdieu tillgångar av mer ekonomisk eller materiell art. Men även i viss mån kunskaper om ekonomins spelregler. Det Bourdieu visat är att det franska sociala rummet kännetecknas av en motsättning mellan kulturellt och ekonomiskt kapital. Personer som innehar liknande social position kan, beroende på vilka tillgångar man besitter, placera sig olika i det sociala rummet.³¹ Kapitalbegreppet kan därför användas som ett verktyg för att undersöka skillnader mellan olika individer och hur grupper skiljer sig åt när det gäller tillgångar och strategier.

STRATEGIER

Bourdieu såg kapitalet som resurser som ständigt var utsatt för stridigheter i den meningen att det finns ett intresse från individen eller gruppen av att behålla eller öka värdet av sina egna tillgångar. Denna kamp tar sig i uttryck genom olika *strategier*. Om vi går tillbaka till situationen i högskolevärlden idag kan man dra slutsatsen att vi fått

²⁷ Broady, D (1990): *Sociologi och epistemologi. Om Pierre Bourdieus författarskap och den historiska epistemologin*. HLS Förlag, Stockholm, 1990. S. 171

²⁸ Broady, D (1998): *Kapitalbegreppet som utbildningssociologiskt verktyg*. Skeptronhäften/Skeptron Occasional Papers nr 15, p. 6.

²⁹ Ibid, p. 8

³⁰ Broady, D (1990), p. 179

³¹ Broady, D (1998), p. 14

en breddad rekrytering till högre utbildning, i den mening att det är allt fler som läser vidare på högskola och universitet. Detta innebär i sig att konkurrensen hårdnat både vad gäller studieplatser men även gällande framtida yrkeskarriärer. Betydelsen av att göra ett ”strategiskt” val, att välja rätt utbildning och utbildningsort, för att på så sätt öka sin egen konkurrenskraft borde därmed ha ökat i betydelse.

Utbildningsstrategier handlar därför i stor utsträckning om de val man som individ gör. Exempelvis kan olika utbildningsstrategier visa hur olika grupper använder sig av utbildningssystemet på olika sätt. Viktigt att påpeka är att en strategi, som namnet kan göra gällande, inte nödvändigtvis handlar om ett medvetet och rationellt val utan kan lika gärna vara en för individen omedveten handling. I denna rapport kommer elevens utbildningsstrategier i fokus när det gäller hur olika grupper, med olika tillgångar, orienterar sig gentemot högre studier. Vilka utbildningar ser man som intressanta och hur resonerar man när det gäller exempelvis valet till högskolan?

SYFTE OCH FRÅGESTÄLLNINGAR

Syftet med studien är att undersöka hur gymnasieelever på två studieförberedande program, naturvetenskapliga och samhällsvetenskapliga programmet, har för syn på övergången till högre studier. Hur ser man på att läsa vidare, vilka utbildningar och utbildningsorter är intressanta alternativ och vad grundar eleverna sina val på. Finns det tydligt utvecklade strategier, där naturligtvis valet av högskola och utbildning är en viktig aspekt, och i sådana fall hur skiljer sig dessa mellan olika grupper av elever. Dessutom kommer skillnader mellan gymnasieprogrammen, elevernas sociala bakgrund, kön och olika tillgångar analyseras. Detta leder fram till följande mer preciserade frågeställningar;

- Vilka utbildningar och utbildningsorter intresserar elever från olika sociala grupper, gymnasieprogram och med olika former av tillgångar?
- Vilka strategier utvecklar elever med olika tillgångar?
- Hur ser skillnaderna ut mellan män och kvinnor?
- Vilka faktorer har påverkat eleverna i sina val?

METOD

Denna uppsats kommer att använda sig av en utbildningssociologisk utgångspunkt och hämta inspiration ur Pierre Bourdieus begreppsapparat. Med utgångspunkt menar jag att jag i analysen kommer att använda mig av centrala begrepp såsom kapital och strategier. Att applicera Bourdieus metoder på svenska förhållanden måste göras med viss försiktighet. En anpassning till specifika förhållanden inom det svenska samhället är nödvändig bland annat när det gäller betydelsen av olika former av kapital och hur man kan tillskansa sig dessa. Det viktiga för denna undersökning är dock främst att hitta skillnader i tillgångar mellan olika elever eller grupper av elever. Dessa skillnader kan exempelvis handla om social bakgrund, föräldrarnas utbildningsnivå och betyg.

Det empiriska materialet utgörs av sammanlagt 146 enkäter³² ifyllda av avgångselever på det Naturvetenskapliga programmet inriktning Naturmedia (NM) och samhällsvetenskapliga programmet inriktning Internationell ekonomi och politik

³² Enkäterna är insamlade i sex olika klasser, tre på varje program, i år tre. 76 enkäter kommer från NM-programmet, 70 från SPIEP.

(SPIEP) på Lundellska skolan i Uppsala. Att just dessa utbildningar hamnat i fokus handlar om en önskan att närmare analysera skillnader och likheter mellan gymnasieprogram som båda har en hög övergång till högskolestudier. Genom att ta hänsyn till elevernas sociala bakgrund, föräldrars utbildningsnivå, betyg och motiv till att studera vidare är förhoppningen dessa skillnader och likheter närmare skall framträda.

Enkäten (Se Appendix) som delats ut består av sammanlagt 21 frågor och indelad i tre delar. Den första delen behandlar elevernas nuvarande skolsituation. Exempel på frågor är elevernas betyg i kärnämnen och tid man lägger på studier. Del två behandlar elevernas syn på framtida studier, utbildningar och utbildningsorter som kan tänkas intressanta samt varför man intresserar sig för just dessa. Den sista delen av enkäten behandlar elevernas bakgrund exempelvis föräldrarnas yrke och utbildningsnivå.

KLASSIFICERING

En viktig variabel för att skilja olika elever från varandra är det sociala ursprunget. Den metod som använts i denna uppsats för att klassificera de sociala grupperna bygger på en indelning i 32 yrkesgrupper. Tanken är att indelningen ska representera dels en social hierarki och dels ett hänsynstagande till olika former av kapital. Att hela tiden referera till 32 grupper blir komplicerat då undersökningsmaterialet är så pass litet, vissa grupper är ej representerade medan andra utgör ett allt för litet underlag för att kunna dra några generella slutsatser. De 32 yrkesgrupperna är därför ytterligare indelade i fem sociala grupper: Högre klass, Medelklass, Lägre medelklass, Högre arbetarklass och Lägre arbetarklass. (Tabell 11, appendix).³³ Genomgående har den förälder med den högsta yrkespositionen fått vara avgörande för hushållets position. Samma princip har fått gälla då det handlar om föräldrarnas utbildningsnivå.

I analysen har vid tillfällen ytterligare en klassificering används gällande gruppen högre klass eftersom denna grupp visat sig innehålla ett stort antal individer. För att kunna analysera skillnader inom gruppen har indelning gjorts efter antagandet att olika yrken vilar sig på olika former av tillgångar, i det här fallet kulturella respektive ekonomiska. I den ena gruppen hamnar exempelvis barn till läkare, universitetslärare, ämneslärare och högre tjänstemän i offentlig sektor, grupper som bland annat kännetecknas av långa utbildningsinvesteringar. I den andra gruppen hamnar yrken som i högre utsträckning tros stå den ekonomiska polen nära som exempelvis företagsledare, högre tjänstemän i privat sektor, civilingenjörer och jurister.

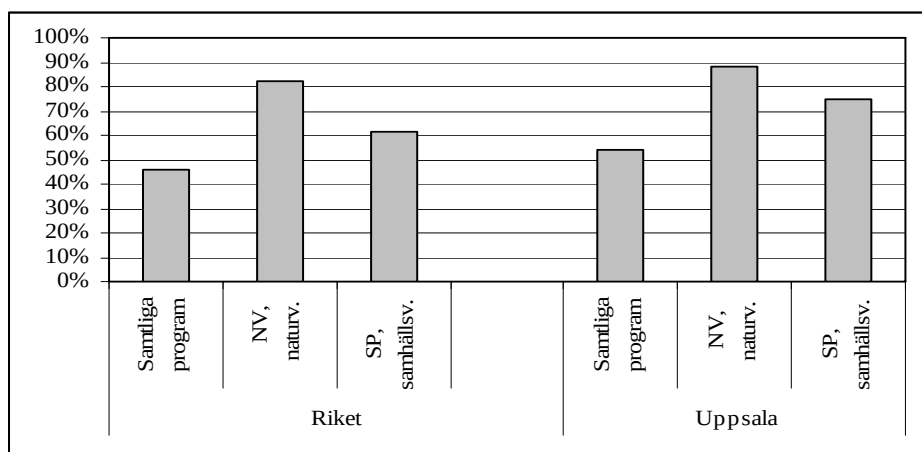
³³ Kategoriseringen i socialt ursprung är hämtat från: Broady, D et al: *Skolan under 1990-talet – sociala förutsättningar och utbildningsstrategier*, pp. 5-133, i SOU 2000:39: *Välfärd och skola. Antologi från Kommittén Välfärdsbokslut*.

HÖGSKOLEÖVERGÅNGEN – UR ETT NATIONELLT OCH REGIONALT PERSPEKTIV

Följande siffror gällande övergångsfrekvensen gymnasieskola – högskola är hämtad från Statistiska Centralbyråns (SCB) statistikdatabas. När det gäller den totala procentandelen, för samtliga program för hela riket, så ligger övergångsfrekvensen på 45,9 procent, gällande studerande som avslutat ett program i gymnasieskolan läsåret 2000/01 och som påbörjat högskolestudier till och med 2003/04. På programnivå har det Naturvetenskapliga programmet, naturvetenskaplig inriktning, den högsta övergången med totalt 82,3 procent. Det Samhällsvetenskapliga programmet, samhällsvetenskaplig inriktning, har en övergång på 61,1 procent.

Studerar man statistiken på regional nivå, för Uppsala län, ser man att länet har en något högre övergång än riket som helhet, 54,1 procent. Det Naturvetenskapliga programmet, naturvetenskaplig inriktning, ligger på 88,5 procent medan det Samhällsvetenskapliga programmet, samhällsvetenskaplig inriktning, har en övergång på 75,1 procent. Uppsala som län har alltså även en högre övergång än riksgenomsnittet när det gäller dessa program. Vid närmare granskning av statistiken framgår det att det framförallt är inom de teoretiska programmen, NV, SP och IB (International Baccalaureate) där Uppsala skiljer sig markant från det totala riksgenomsnittet.³⁴ Övriga program har en övergång mer lik den för riksgenomsnittet.

Diagram 1. Övergången till högre studier, riket och Uppsala. Studenter som avslutat gymnasieprogram 2000/01 och påbörjat högskolestudier t.o.m. 2003/04

Källa: Övergång Gymnasieskola – Högskola. Gymnasieungdomars studieintresse läsåret 2002/2003. Statistiska meddelanden, SCB.

SCB undersökte, genom en urvalsundersökning 2002 gymnasieungdomars intresse för vidare studier. Studien visar att totalt 49 procent av de tillfrågade eleverna, läsåret 2002/2003, kan tänka sig att studera vidare inom de närmaste tre åren.³⁵ Störst intresse för att läsa vidare finns inom det Naturvetenskapliga programmet, 85 procent kan tänka

³⁴ Statistiska Centralbyrån (SCB):

<http://www.scb.se/statistik/UF/UF0513/2005M04A/Tabell%203.xls>

³⁵ Övergång Gymnasieskola – Högskola. Gymnasieungdomars studieintresse läsåret 2002/2003. Statistiska meddelanden, SCB 2003, p. 6. Som PDF-fil: http://www.scb.se/Statistik/UF/UF0513/2003M00/UF36SM03_01.pdf, 2005-11-14.

sig läsa vidare (män 85 %, kvinnor 85 %). Inom det samhällsvetenskapliga programmet säger sig totalt 64 procent vilja läsa vidare (män 56 %, kvinnor 68 %).³⁶

SCB:s urvalsundersökning har även intresserat sig för vilka studieorter och studieval som är intressanta att söka sig till bland gymnasieungdomarna. Bland studieorterna är det framförallt Göteborgs och Lunds universitet följt av Uppsala som är eftertraktade att söka sig till. Medan Chalmers Tekniska Högskola och Kungliga Tekniska Högskolan (KTH) är populärast bland lärosätena.³⁷ Studien visar även att en stor andel av de tillfrågade eleverna, kvinnor 55 % och män 43 %, säger sig vara intresserade att förlägga en del av sina högskolestudier utomlands.³⁸

³⁶ Ibid, p. 7.

³⁷ Ibid, p. 9.

³⁸ Ibid, p. 15.

UNDERSÖKNING

LUNDELLSKA SKOLAN

Lundellska skolan grundades 1892 och hette ursprungligen Uppsala Enskilda läroverk. Tanken med lärosätet var att utveckla en reformskola byggd på modern pedagogik där den teoretiska inläringen gick hand i hand med den praktiska. Uppsala Enskilda läroverk förblev privatskola fram till 1960, då gymnasiet förstatligades, samtidigt som de underliggande årskurserna uppgick i grundskolan. Skolan kallas ofta för Skrapan, ett namn som sägs härstamma från en viss adjunkt Schram som var känd för att dela ut så kallade skrapor (anmärkningar). Namnet Skrapan har följt med och är fortfarande gångbart när det gäller att benämna Lundellska skolan.³⁹

Lundellska skolan erbjuder gymnasieutbildning inom följande program:

- Apotekstekniker
- Naturvetenskapligt program (inr. medicin och vård)
- Naturvetenskapligt program (inr. naturmedia)
- Omvårdnadsprogrammet
- Samhällsvetenskapligt program (inr. Internationell ekonomi och politik)
- Samhällsvetenskapligt program (specialutformat program, för elever med AS)⁴⁰

Denna undersökning koncentrerar sig till programmen Nv naturmedia (NM) och Sp internationell ekonomi och politik (SPIEP). Till stor del kan man säga att dessa utbildningar har en dominerande ställning på Lundellska skolan. De är båda attraktiva program med högt söktryck.

Båda de aktuella programmen är studieförberedande och avser ge en god grund för elever som är intresserade att fortsätta studera vid högskola och universitet. Nv naturmedia är i grunden det naturvetenskapliga programmet förstärkt med en mediaprofil (mediekurserna omfattar sammanlagt 2-300 poäng).⁴¹ Sp internationell ekonomi och politik har liknande sin grund i det samhällsvetenskapliga programmet och utökar det med kurser i exempelvis internationell ekonomi, EU-rätt och internationell marknadsföring.⁴²

SOCIAL BAKGRUND OCH KÖN

För att bilda sig en översiktlig uppfattning kring vilka elever som läser på de aktuella programmen kommer hänsyn tas till elevernas sociala bakgrund, föräldrarnas utbildningsnivå samt elevernas skolkapital i form av betyg i kärnämnen.

Gör vi inledningsvis en indelning utefter kön ser vi att NM procentuellt sett har en större andel kvinnor än män medan motsatt förhållande gäller för SPIEP (diagram 1). Drygt 55 procent av respondenterna på det naturvetenskapliga programmet är kvinnor medan andelen kvinnor på det samhällsvetenskapliga programmet uppgår till 40

³⁹ Historik kring Lundellska skolan finns att läsa på skolans hemsida:
<http://www.skrapan.uppsala.se/Intranet/internet/HISTORIK.pdf>. 2005-12-22.

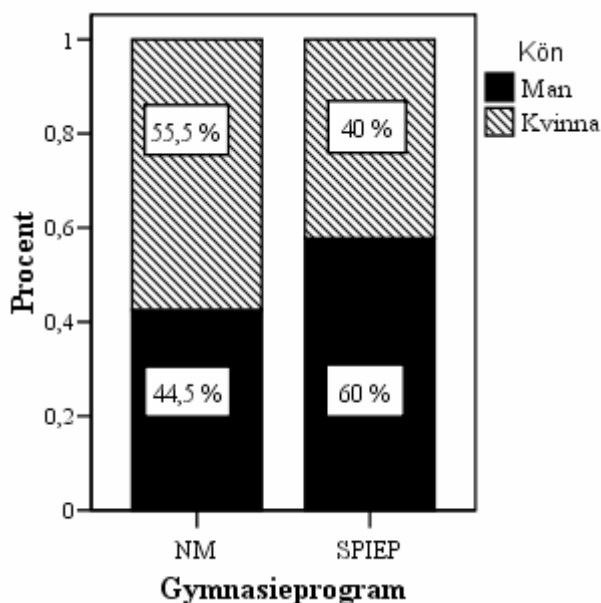
⁴⁰ <http://www.skrapan.uppsala.se/Scripts/Utbildningar/>. 2005-12-22.

⁴¹ <http://www.skrapan.uppsala.se/Scripts/Utbildningar/?M=NP/Naturmedia/>. 2005-12-22.

⁴² <http://www.skrapan.uppsala.se/Scripts/Utbildningar/?M=SP/SPIEP/>. 2005-12-22.

procent. Det bör tilläggas att dessa siffror skiljer sig i jämförelse med könssammansättningen nationellt sett. Vanligtvis dominerar männen på det naturvetenskapliga programmet medan samhällsvetenskapliga programmet vanligtvis domineras av kvinnor.⁴³ Könssammansättningen borde rimligtvis, som i detta fall, skilja sig mellan olika gymnasieprofiler och lokala inriktningar. Att andelen kvinnor är så pass hög på NM-programmet kan mycket väl ha och göra med dess profilering, media. Medan SPIEP, med en tydlig ekonomisk inriktning, kan förutsättas ha högre attraktionskraft på män.

Diagram 2. Könsfördelning per gymnasieprogram

Hur ser då den typiska eleven ut på de undersökta utbildningarna? Jag har tidigare nämnt att Lundellska skolan tillhör en av de skolor i uppsalaregionen som rekryterar störst andel elever från de högre sociala skikten. Analyserar vi enkätsvaren ser vi att den sociala indelningen, baserad på föräldrarnas yrkesposition, följer detta mönster. 59 procent av respondenterna tillhör kategorin högre klass. Särskilt tydligt blir detta då man studerar programmen för sig (Tabell 1). På det naturvetenskapliga programmet finns en övervägande andel elever, 78 procent, från högre klass. Andelen elever från andra samhällsgrupperingar är försvinnande liten i jämförelse, elva procent tillhör medelklass, sju procent lägre medelklass och fyra procent lägre arbetarklass. På yrkesnivå ser man att NM har en stor andel barn till läkare, civilingenjörer och universitetslärare för att nämna några, yrken som i flera fall innehar en hög position både när det gäller den socialt hierarkiska skalan och långa utbildningsinvesteringar. Den naturvetenskapliga inriktningen har, som tidigare nämnts, även nationellt sett en överrepresentation från det högre sociala skiktet, dock inte i samma utsträckning.

Det samhällsvetenskapliga programmet har en något jämnare social fördelning. 39 procent av respondenterna tillhör högre klass, 28 procent medelklass respektive lägre

⁴³ Läsåret 2004/05 läste 4 946 kvinnor och 6 115 män på det naturvetenskapliga programmet (år 3) motsvarande siffror för det samhällsvetenskapliga programmet var 12 711 kvinnor och 7 675 män. Sveriges Officiella Statistik, Barn, elever och personal – riksnivå. <http://www.skolverket.se/publikationer?id=1443>. 2005-12-19.

medelklass. För båda utbildningarna gäller att andelen barn från högre och lägre arbetarklass är väldigt låg, totalt sett endast fem procent av eleverna.

Delar man vidare in kategorin Högre klass i representerade yrkeskategorier framkommer att skolan har en stor andel elever med föräldrar som är läkare eller tandläkare (NM 31 %, SPIEP 25 %), på NM-programmet har 21 procent föräldrar som är universitetslärare medan 30 procent av eleverna på SPIEP-programmet har föräldrar som är högre tjänstemän inom privat sektor (Tabell 12). Det finns med andra ord en stark överrepresentation av barn från högre sociala grupper framförallt inom NM-programmet. Inom NM-programmet framträder också en övervikt av yrkesgrupper med långa utbildningsinvesteringar, mer om detta nedan.

Tabell 1. Social klass baserad på föräldrars yrkesposition, andel i procent

		Social klass/baserad på föräldrars yrkesposition					
		Högre klass	Medelklass	Lägre medelklass	Högre arbetarklass	Lägre arbetarklass	Totalt
Gymnasieprogram	NM	78	11	7	-	4	100
	SPIEP	39	28	28	2,5	2,5	100
Totalt		59	19	17	1,5	3,5	100

FÖRÄLDRARNAS UTBILDNINGSNIVÅ

Föräldrarnas utbildningsnivå är en viktig faktor att ta hänsyn till. Tidigare studier har visat att hemmets utbildningsnivå är av stor betydelse när det gäller elevernas vilja att studera vidare. Med långa utbildningsinvesteringar medföljer med stor sannolikhet också ökad kunskaper och möjligheter att orientera sig i ett allt mer svårgenomträngligt utbildningslandskap.

Analyserar vi enkätsvaren ser vi att föräldrarnas utbildningsnivå i stora drag följer samma mönster som är gällande för det sociala ursprunget (Tabell 2). Det naturvetenskapliga programmet har något större andel föräldrar med forskarutbildning respektive längre högskoleutbildning. Noterbart är hela 23 procent av eleverna på NM-programmet har minst en förälder med forskarutbildning totalt har 72 procent minst en förälder med längre högskoleutbildning (tre år eller mer) eller forskarutbildning. Eleverna på det samhällsvetenskapliga programmet har, liknande det sociala ursprunget, en något jämnare fördelning även om föräldrar med längre högskoleutbildning är klart överrepresenterade (46 %). Endast ett fåtal av de undersökta elevernas föräldrar har tre- eller fyraårigt gymnasium, eller kortare, som högsta utbildningsnivå.

Tabell 2. Föräldrars högsta utbildningsnivå, andel i procent

		Gymnasieprogram		Totalt
		NM	SPIEP	
Föräldrarnas utb. Nivå	Vet ej	1	7	4
	Forskarutb.	23	14	18
	Längre högskoleutb.	49	46	53
	Kortare högskoleutb.	11	21	16
	3- eller 4-årigt gymnasium Realskola, fackskola, yrkesskola el. 2-årigt gymnasium	3	9	6
Totalt		100	100	100

Sammantaget ger elevernas sociala ursprung och hemmets utbildningsnivå oss en viss föreställning om hur de båda utbildningarna kan relateras till exempelvis Uppsalas övriga gymnasieutbildningar.⁴⁴ Om det överlag finns en stark överrepresentation av akademiskt kapital i Uppsala som helhet finner vi det i stor utsträckning koncentrerat till de undersökta utbildningarna. Elever från de högre sociala skikten och från hem med en hög utbildningsnivå dominerar båda utbildningsinriktningarna. Framförallt är detta tydligt inom NM-programmet. Nästa steg är att se hur elevernas betyg i kärnämnen är fördelat på de båda programmen.

ELEVERNAS SKOLKAPITAL

En intressant aspekt när man analyserar olika gymnasieprogram är naturligtvis hur eleverna på respektive program presterar i form av betyg. Av nationell statistik vet vi att eleverna på naturvetenskapliga inriktningar har högst betygssnitt av samtliga utbildningar, följt av det samhällsvetenskapliga programmet.⁴⁵ Tidigare studier på Uppsalas gymnasieskolor visar att den naturvetenskapliga utbildningen på Lundellska skolan är en av de utbildningar som har högst avgångsbetyg från gymnasiet i regionen.⁴⁶

Tittar vi närmare på svaren från enkäten framträder en relativt tydlig bild när det gäller elevernas studiesituation. På frågan i vilken utsträckning man ägnar tid åt studier utanför skolans verksamhet (Tabell 3) svarar 73 procent av NM-eleverna att de ägnar mellan tre och sju timmar åt denna verksamhet, femton procent ägnar mer än sju timmar i veckan medan tolv procent säger att man ägnar mindre än tre timmar åt studier i veckan.

⁴⁴ Se ex. Lidegran, I (2004).

⁴⁵ Skolverket statistik. http://www.skolverket.se/content/1/c4/22/92/Tabell4.2_Lev.xls. 2005-12-10.

⁴⁶ Lidegran, I (2004), p. 55

Tabell 3. Tid till studier utanför skolans verksamhet, andel i procent

		Tid till studier utanför skolan			
		Mindre än 3 timmar	Mellan 3 och 7 timmar	Mer än 7 timmar	Totalt
Gymnasieprogram	NM	12	73	15	100
	SPIEP	45	51	4	100
Totalt		28	63	9	100

Eleverna på SPIEP-programmet förefaller vara något mindre benägna att ägna fritiden åt studier. En majoritet, 51 procent, säger sig dock spendera mellan tre och sju timmar i veckan åt studier medan en stor andel, 45 procent, anger att man spenderar mindre än tre timmar åt studier. Endast tre elever svarar att man studerar mer än sju timmar i veckan utanför skolan. Frågan är om dessa skillnader avspeglas i studieresultaten.

Som indikator på elevernas skolkapital har använts betygsresultat i följande kärnämneskurser, Engelska A, Engelska B, Svenska A, Matematik A, Matematik B. Att dessa kurser används hänger samman med att en övervägande andel av de tillfrågade eleverna har läst dessa kurser⁴⁷ och att betyg i kärnämnen ofta är representativa för övriga skolbetyg vilket ökar värdet som indikator. I tabell 4 nedan är programmen indelade efter kön för att om möjligt belysa skillnaderna inom de båda programmen. När det gäller betyg i kärnämnen kan man säga att båda könen på båda programmen presterar höga betyg i samtliga kärnämnen. De skillnader som finns visar att eleverna på NM-programmet presterar något högre betyg i genomsnitt. Skillnaderna mellan könen på NM-programmet är små. Kvinnorna presterar något bättre i svenska medan männen har en högre andel MVG i de båda matematikkurserna. Skillnaderna mellan programmen är alltså små. Tittar vi på skillnaderna mellan könen på SPIEP ser vi att kvinnorna har något bättre resultat, procentuellt sett, även om dessa skillnader kan betraktas som marginella. Sammanfattningsvis kan sägas att eleverna på båda programmen är relativt högpresterande när det gäller betyg i kärnämnen samt att eleverna på NM-programmet presterar något högre i genomsnitt.

⁴⁷ Vid tiden för undersökningen hade båda program genomfört de kurser som presenteras i undersökningen och eleverna hade fått sina betyg. För andra kärnämneskurser gällde olika, på de båda programmen, i fråga om eleverna påbörjat eller avslutat kurserna.

Tabell 4. Betyg i kärnämnen, fördelat på kön och program, andel i procent

Ämne	Betyg	Man			Kvinna		
		NM	SPIEP	Totalt män	NM	SPIEP	Totalt kvinnor
Engelska A	IG	-	-	-	-	-	-
	G	3	28	17	12	21	16
	VG	39	42	41	37	34	36
	MVG	58	30	42	51	45	48
Engelska B	IG	-	9	6	-	-	-
	G	15	16	16	12	21	16
	VG	42	42	42	66	41	56
	MVG	39	33	36	22	38	28
Svenska A	IG	-	-	-	-	-	-
	G	-	16	10	-	-	-
	VG	42	44	43	32	21	27
	MVG	58	40	47	68	79	73
Matematik A	IG	-	5	3	2	-	1
	G	-	37	21	-	31	13
	VG	9	40	26	17	41	27
	MVG	91	19	50	81	28	59
Matematik B	IG	-	5	3	2	-	1
	G	3	49	30	5	34	17
	VG	36	19	26	41	28	36
	MVG	60	21	41	51	31	43

FRÅN GYMNASIET IN I HÖGSKOLAN

När det gäller att läsa vidare på högskola och universitet är det med stor sannolikhet flera samverkande faktorer som påverkar ett eventuellt beslut om vidare studier. Ambitionen i denna uppsats är att belysa hur man på två studieförberedande program, med hög social rekrytering, mycket samlat utbildningskapital och skolkapital, ser på övergången till högre studier. Vi har inledningsvis kunnat konstatera att intresset av att läsa vidare skiljer sig väldigt mycket åt mellan olika gymnasieskolor, och vi vet att det naturvetenskapliga programmet har generellt en klart högre övergångsfrekvens än den samhällsvetenskapliga varianten, nationellt som på regional nivå. Frågan är om samma mönster går att finna när det gäller de båda undersökta utbildningarna?

I enkätsvaren anger en stor andel (95 %) av eleverna på de båda programmen att de någon gång avser läsa vidare på universitet eller högskola, antingen direkt efter sina avslutade studier eller någon gång i framtiden. På programnivå framstår inga större skillnader när det gäller den positiva inställningen till vidare studier. På NM-programmet anger 94 procent att de avser att läsa vidare medan motsvarande siffra är 96 procent på SPIEP (Tabell 5). Inte heller mellan könen går det att avläsa några större skillnader, något fler kvinnor än män anger att de avser att läsa vidare direkt efter avslutade gymnasiestudier men dessa skillnader är relativt små. Jämfört med övergången nationellt och regionalt är viljan att läsa vidare avsevärt högre på de undersökta programmen och framförallt när det gäller det samhällsvetenskapliga programmen.

Tabell 5. Avsikten att studera vidare till universitet/högskola, fördelat på program och kön, andel i procent

			Tänker studera vidare till universitet/högskola					Tot.
			Nej	Vet ej	Ja, direkt efter Gymnasiet	Ja, ett eller ett par år efter Gymnasiet	Ja, någon gång i framtiden	
NM	Kön	Man	-	6	6	76	12	100
		Kvinna	2,5	2,5	12	73	10	100
	Totalt		2	4	9	74	11	100
SPIEP	Kön	Man	5	2	5	81	7	100
		Kvinna	-	-	10	80	10	100
	Totalt		3	1	7	81	8	100

Den helt igenom dominerande positiva inställningen till högre studier innebär också att det inte går att finna några egentliga skillnader mellan olika elevgrupper, när det gäller denna fråga. Trots att NM har något högre social rekrytering och större andel föräldrar med högre utbildningsnivå finns inga skillnader i frågan om att läsa vidare. Noterbart är att relativt få elever avser påbörja sina studier direkt efter avslutad gymnasieutbildning. I flera enkätsvar motiveras detta bland annat med att man i första vill ut och resa eller "bara ta det lugnt" innan man tar steget över till högskolevärlden.

VALET AV STUDIEORT

En del av enkäten behandlade frågan om eleverna redan nu avgjort var geografiskt de ville förlägga merparten av sina studier. Finns det lärosäten eller utbildningsorter som attraherar eleverna särskilt och i vilken utsträckning? Respondenterna gick vid tillfället för utförandet av enkäten sin första termin på det tredje året på respektive utbildning. Faktorer som att eleverna ännu inte fått möjligheten att besöka närliggande lärosäten eller på andra sätt fått information om framtida utbildningsalternativ kan givetvis ha påverkat svaren i den mening att alla inte ännu beaktat valet av studieort. Å andra sidan kan detta innebära att elever som redan i ett tidigt stadium bestämt sig för var de vill förlägga sin utbildning framträder tydligare.

På frågan om eleverna var intresserade av någon speciell högskola/universitet svarade drygt hälften, 51 procent, av NM-eleverna och 36 procent av SPIEP-eleverna jakande (Tabell 6). En något högre andel av NM-eleverna anser sig därmed ha klart för sig vart man avser söka sig när det är dags för högskolestudier. Framförallt är det männen på NM-programmet och kvinnorna, procentuellt sett, på SPIEP som anser sig ha bestämt sig för framtida studieort.

Tabell 6. Intresse för särskild högskola/universitet, fördelat på program och kön, andel i procent

			Särskild högskola/universitet		
Gymnasieprogram			Nej	Ja	Totalt
NM	Kön	Man	39	61	100
		Kvinna	56	44	100
	Totalt		49	51	100
SPIEP	Kön	Man	67	33	100
		Kvinna	59	41	100
	Totalt		64	36	100

När det gäller valet av studieort framträder vissa mönster som är värda att nämnas. Uppsala universitet framträder som totalt dominerande när det gäller intressanta lärosäten (Tabell 7 visar vanligast angivna studieorter, en fullständig förteckning över svaren finns i tabell 13, appendix). Detta är knappast särskilt uppseendeväckande, sannolikt har flera elever på olika sätt skaffat sig en uppfattning eller har ett förhållande till det närliggande universitetet. Ytterligare en faktor som borde spela in är det faktum att Uppsala universitet som studieort tillhör gruppen av stora relativt prestigetunga universitet med stort utbildningsutbud som lockar stora grupper av studenter. Att Uppsala därför attraherar elever från närliggande gymnasieskolor är ganska naturligt. Något som också visar på Uppsalas attraktionskraft är det faktum att ingen visar intresse för att läsa vid Stockholms universitet utan i de fall eleverna vill läsa Stockholm handlar det om särskilda lärosäten som exempelvis Handelshögskolan eller KTH.

Tabell 7. Vanligast angivna studieorter fördelat på program och kön, antal

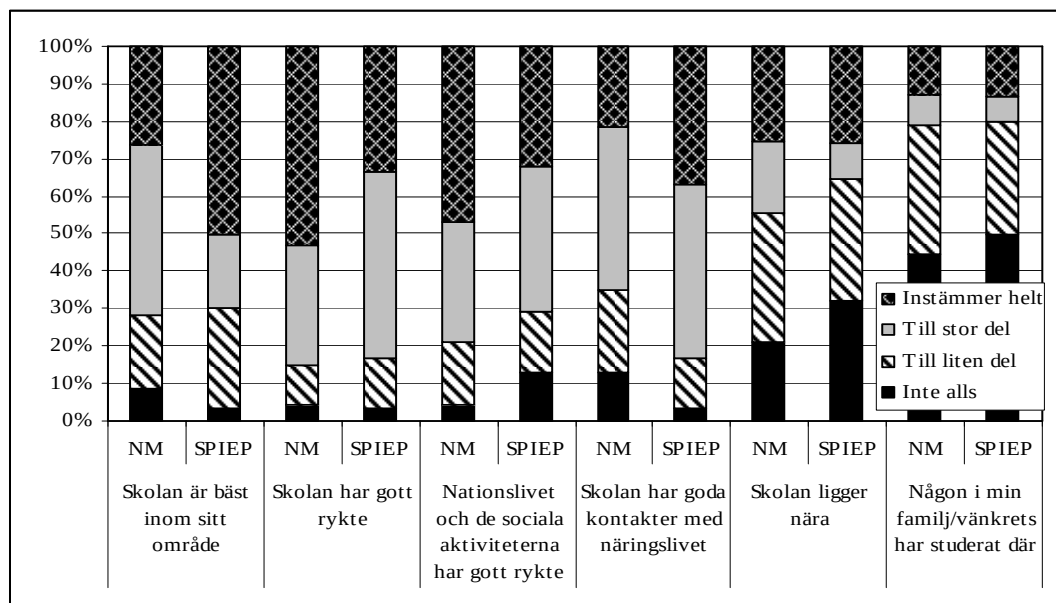
		Gymnasieprogram					
		NM			SPIEP		
		Kön			Kön		
		Man	Kvinna	Totalt	Man	Kvinna	Totalt
Lärosäten	Uppsala univ.	7	8	15	4	3	7
	Handelshögskolan Sthlm	1	0	1	2	2	4
	Linköpings univ.	2	1	3	1	1	2
	Lunds univ.	3	2	5	-	-	-
	KTH	4	1	5	-	-	-

Av de angivna studieorterna framgår också att det framförallt är stora välkända universitet, flera är prestigefyllda som exempelvis Chalmers, Handelshögskolan och KTH. I de fall eleverna är intresserade av mindre eller medelstora högskolor, som exempelvis Mitthögskolan eller Högskolan i Gävle, finns oftast ett samband med speciella utbildningar som i princip endast dessa lärosäten erbjuder.

I enkäten fick eleverna även ta ställning till sex påståenden angående vad det är som påverkat dem i valet av en särskild högskola/universitet (fråga 10). Elevernas svar finns att läsa i diagram 2 nedan. Av svaren framgår att NM-eleverna i första hand tycker det är viktigt med skolans rykte och anseende följt av de sociala aktiviteterna som exempelvis nationalslivet. Det som man anger minst påverkar sitt val är framförallt att någon i familjen eller bekantskapskretsen har studerat där eller att skolan ligger i

närområdet. SPIEP-eleverna anger i första hand skolans ledande ställning inom sitt ämnesområde samt kontakterna med näringslivet som betydelsefulla när det gäller att välja studieort. För båda programmen kan sägas att skolans rykte och att skolan anses vara ledande inom sitt ämnesområde är faktorer som anses ha störst betydelse medan närheten och de influenser man får från familj och vänner har minst betydelse vid valet av studieort.

Diagram 3. Olika faktorerers betydelse på valet av studieort

VALET AV UTBILDNING

Om relativt få individer hade bildat sig en uppfattning om var man vill förlägga sina studier visar enkäten att desto fler kunde ange vad, till vilket yrke eller vilket ämne, man önskar studera. Frågan ställdes genom att eleverna fick ange intresseområde, ämne eller utbildning som man på något sätt fattat tycke för.

En övervägande andel av eleverna har alltså angett vilken utbildning de är intresserade av. Av NM-eleverna säger totalt 81 procent vilken utbildning de har avsikt att läsa. Fördelat på kön finns inga direkta skillnader, se tabell 9. En något lägre andel av SPIEP-eleverna, 74 procent, anger vilken utbildning man avser läsa. Också här är skillnaderna mellan könen inom programmet små.

En något större procentuell andel av NM-eleverna säger sig ha bestämt sig för vilken utbildning man vill söka sig till. Det bör tilläggas att frågorna ställdes vid en period på terminen då högskoleinformationen till avgångseleverna, med tillhörande besök på närliggande universitet, ännu inte hade genomförts. Resultaten visar att det finns en relativt stor medvetenhet bland eleverna när det gäller vilken utbildning man vill läsa. De flesta har någon uppfattning, inte bara att man ska läsa vidare, utan också i stor utsträckning inom vilket ämnesområde.

Tabell 8. Intresse för särskild utbildning fördelat på program och kön, andel i procent

			Intresserad av särskild utbildning		
Program			Nej	Ja	Totalt
NM	Kön	Man	18	82	100
		Kvinna	20	80	100
	Totalt		19	81	100
SPIEP	Kön	Man	26	74	100
		Kvinna	28	72	100
	Totalt		26	74	100

VILKA UTBILDNINGAR VÄLJER VILKA GRUPPER?

Det här avsnittet är tänkt att beskriva hur olika grupper av elever väljer och intresserar sig för olika utbildningar. Till en början på en mer aggregerad nivå för att sedan vända intresset på hur mindre grupper av elever med olika tillgångar väljer utbildning.

Tittar vi på programnivå är det framförallt vissa utbildningsinriktningar som utmärker sig. Med vissa undantag kan man säga att vanligast bland utbildningar är långa högskoleutbildningar (längre än tre år), flera av dem är så kallade prestigeutbildningar som exempelvis läkarutbildningen och juristutbildningen. För NM-programmet är det framförallt intresset för läkarutbildningen som är utmärkande, arton procent av de som svarat, samt civilingenjörsutbildning, sjutton procent (Tabell 9 visar de vanligast angivna utbildningarna, en fullständig förteckning över svaren finns i tabell 14, appendix). Ser man på SPIEP som helhet finns en mindre spridning när det gäller svaren. Fler olika utbildningsinriktningar är intressanta för de studerande på NM-programmet. På SPIEP svarar 40 procent att de avser att läsa ekonomi i någon form i framtiden, därmed blir svaren SPIEP koncentrerat till ett mindre antal utbildningar. Efter intresset för ekonomi är avståndet stort till nästa utbildning juridik, totalt nio procent av dem som svarat.

Tabell 9. Tabell 9: Vanligast angivna utbildningar fördelat på program och kön, andel i procent

		NM			SPIEP		
		Kön			Kön		
		Man	Kvinna	Totalt	Man	Kvinna	Totalt
Utbildning	Ekonomi	11	3	7	44	33	40
	Läkarutb.	19	18	18	6	-	4
	Civilingenjörsutb.	33	3	17	-	-	-
	Juristutb.	4	9	7	9	9	9
	Lärarutb.	4	9	7	3	9	6
	Psykologutb.	4	6	5	6	-	4
	Sjukgymnastutb.	-	6	3	-	14	6

Nästa steg blir att se på hur skillnaderna ser ut mellan könen. Övergripande kan man säga att kvinnorna har en tendens att i större utsträckning intressera sig för flera olika utbildningsinriktningar, männen har en större koncentration kring ett fåtal utbildningar

(se tabell 14). Inom programmen finns också vissa skillnader mellan könen. Männen på NM-programmet intresserar sig i första hand för civilingenjörsutbildningen (33 %) följt av läkarutbildningen (19 %). Bland kvinnorna vill den största andelen (18 %) läsa läkarutbildning. På SPIEP dominerar ekonomi som utbildningsval för både män (44 %) och kvinnor (33 %). Om man istället väljer att se på vilka val könen gör inom de olika socialgruppsstillhörigheterna så väljer exempelvis kvinnorna, som tillhör Högre klass, på SPIEP nästan uteslutande ekonomi. Av de elever som tillhör kategorin Högre klass på NM-programmet dominerar läkarutbildningen tätt följt av juridik medan männen har en något högre koncentration till civilingenjörsutbildningar.

För att ytterligare kunna hitta skillnader och likheter i utbildningsval bland olika grupper elever kommer valen att jämföras med andra variabler som rör elevernas bakgrund. Att enbart analysera elevernas utbildningsval utefter den fem-gradiga socialgruppsstillhörigheten blir problematiskt då en så stor andel av skolans elever tillhör kategorin Högre klass. Samma problematik gäller även föräldrarnas utbildningsnivå där en övervägande andel elever har föräldrar med längre högskoleutbildning och i flera fall forskarutbildning. För att närmare kunna analysera skillnader inom kategorin Högre klass används en ny klassificering som avser att särskilja mellan elever med föräldrar som anses grunda sin ställning på skilda tillgångar, ekonomiska och kulturella (Se avsnittet Klassificeringar). Av de elever som tillhör kategorin Högre klass (NM 78 %, SPIEP 39 %) kan i sin tur 60 procent (NM) respektive 57 procent (SPIEP) räknas till gruppen med förhållandevis större mängd kulturellt kapital. Det finns därför ingen procentuellt större skillnad mellan grupperna vad gäller fördelningen av de olika kapitalsorterna, däremot är som tidigare nämnts andelen elever tillhörande gruppen Högre klass väsentligt större på NM-programmet.

Tittar vi närmare på de tre utbildningsinriktningar som flest antal elever angett som intressanta att söka sig till nämligen, ekonomi, läkarutbildningen samt civilingenjörsutbildningen, ser vi att rekryteringen skiljer sig något mellan utbildningarna. Av de elever som anger läkarutbildningen som sitt primära val till högskolan finns en överrepresentation elever med föräldrar med långa utbildningsinvesteringar, såsom exempelvis läkare och universitetslärare⁴⁸ (se tabell 10). När det gäller civilingenjörsutbildningen är förhållandet det omvända. De som väljer denna utbildning är i större utsträckning barn till föräldrar som yrkesmässigt står den ekonomiska sfären nära, som exempelvis civilingenjörer, jurister och företagsledare. Just läkarutbildningar och civilingenjörsutbildningar räknas till de högskoleutbildningar som rekryterar högst andel studenter med högt socialt ursprung.⁴⁹ Någon entydig bild att elever, som har sitt ursprung i sociala grupper där det ekonomiska kapitalet väger tyngst, väljer ekonomisk utbildning på universitet går inte att utläsa. Däremot är avsikten att läsa ekonomi starkt kopplat till SPIEP.

⁴⁸ Av de elever som säger sig vara intresserade av läkarutbildningen har cirka hälften minst en förälder som är läkare.

⁴⁹ Broady, D, Börjesson, M & Palme, M (2002), p. 41.

Tabell 10. Val av utbildning hos grupper med skilda kapitaltillgångar, antal

Utbildning	Barn till:		Totalt
	Läkare Uni. lärare Ämneslärare Högre tjänstem. off. Sektor	Civilingenjörer Jurister Företagsledare Officerare Högre tjänstem. pr. sektor	
Ekonomi	8	6	14
Läkarutb.	8	3	11
Civilingenjörsutb.	2	7	9

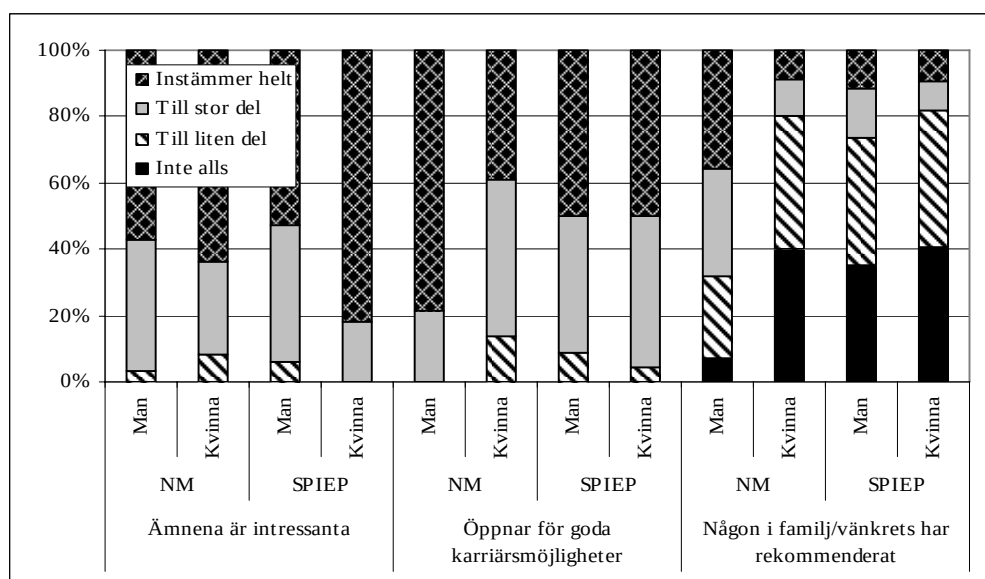
När man diskuterar olika utbildningar kan det även finnas ett värde i att ta hänsyn till studieorten, detta för att skilja mellan liknande utbildningar. Ett exempel är ekonomi, här finns det en klar hierarkisk skillnad mellan ekonomistudier vid Handelshögskolan och ekonomistudier vid Högskolan i Borås. Det kan därför vara intressant att se vilken koppling till studieort som finns vad gäller ovanstående utbildningar. Av de elever, inom kategorin Högre klass, som angett ekonomi som utbildningsinriktning kopplar ungefär en tredjedel sitt utbildningsval till studier vid Handelshögskolan i Stockholm medan en tredjedel anger Uppsala som studieort. Därefter finns fåtal svar som anger andra studieorter som exempelvis Göteborg, Linköping och universitet utomlands. Samma jämförelse med de elever som angett läkarutbildning visar att Uppsala anges av nästan hälften och ett fåtal elever anger Lund respektive Karolinska. Av de intresserade av civilingenjörsutbildningen anger ungefär hälften en specifik studieplats och svaren fördelar sig mellan KTH i Stockholm, Chalmers i Göteborg, Uppsala och Göteborg. Med andra ord är valet av utbildning i stor utsträckning kopplat till studier vid ett prestigetungt lärosäte eller universitet.

VARFÖR HÖGSKOLA?

Så långt har enkätsvaren visat att en övervägande andel av eleverna, på bägge programmen, har som avsikt att studera vidare på högskola eller universitet. En stor andel av eleverna kan även ange vilka utbildningar man är intresserad av. Härnäst bör sägas någonting kring varför man väljer att studera vidare samt hur olika faktorer påverkar ens val av utbildning.

När det gäller varför man intresserat sig för en speciell utbildning fick eleverna ta ställning till tre påstående. Påståendena handlade om i vilken grad man väljer utbildning för att man 1) intresserar sig för ämnet, 2) för att utbildningen öppnar för goda karriärmöjligheter eller för att 3) någon i familjen/vänkretsen har rekommenderat eller påverkat valet (Diagram 3 visar svaren). Överlag väljer man utbildning på grundval att ämnen är intressanta och i stor utsträckning för att utbildningen öppnar för goda karriärmöjligheter. Kvinnorna på SPIEP håller uteslutande med om att intresse för ämnet är helt väsentligt medan männen på NM-programmet anser att utbildningskarriärmöjligheter är av avgörande betydelse. Däremot anser man att familjen och vännernas påverkan på valet har mindre betydelse, undantaget är männen på NM-programmet. Här anger en majoritet att bekantskapskretsen alternativt familjen haft stor inverkan när det gäller val av utbildning.

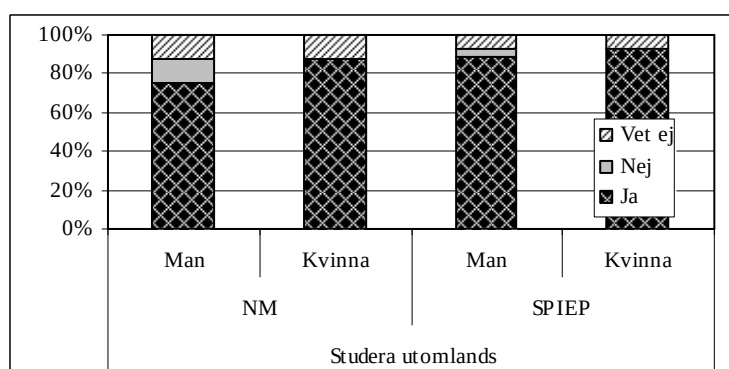
Diagram 4. Olika faktorerers betydelse på valet av utbildning

Av enkätsvaren framgår även att det skiljer sig något mellan vad kvinnor och män ser som viktigast med sina studier. Tendensen är att männen i större utsträckning anger vikten av att skaffa ett bra jobb med möjligheter att göra karriär. Detta medan kvinnorna ofta anger att utbildningen ska ge möjlighet att jobba med det man är intresserad av och ge större valmöjligheter inför framtiden. En intressant aspekt av hur man ser på valet av utbildning är att barnen till föräldrar med långa utbildningsinvesteringar, framförallt läkare, i större utsträckning (ca 60 %) anger att familjens eller vänkretsens rekommendationer har stor betydelse i valet av utbildning.

Något bör även sägas om elevernas intresse för utlandsstudier. Att högskolestudier blivit allt vanligare för ett allt större antal, från samhällets alla skikt, innebär förmodligen att allt fler inser att det finns ett värde i att försöka hitta vägar som gör den egna utbildningen intressant för framtida arbetsgivare. En sätt att göra detta på skulle kunna vara genom att förlägga delar av sin utbildning utomlands. På frågan om man kunde tänka sig att studera minst en termin utomlands svarar en övervägande andel av eleverna att detta är ett alternativ. Diagram 4 visar elevernas svar. Kvinnorna förefaller vara något mer benägna till utlandsstudier än männen och eleverna på SPIEP något mer än NM-eleverna. Eftersom en så övervägande andel av eleverna ser utlandsstudier som ett alternativ går det ej att utläsa några större skillnader inom de olika grupperna.

Diagram 5. Intresset av att studera minst en termin utomlands fördelat på program och kön

På frågan varför man intresserade sig för utomlandsstudier svarade en stor andel dels att det skulle tjäna som en bra merit inför framtiden och dels att ett stort skäl till att resa utomland handlar om att skaffa sig värdefulla erfarenheter såväl kulturellt som språkutvecklande. Det finns med andra ord både inslag av strategiska, meriterande skäl och personliga erfarenhetsmässiga skäl till utlandsstudier.

KONKLUSION

LUNDELLSKA SKOLAN OCH ÖVERGÅNGEN TILL HÖGRE STUDIER

Att övergångsfrekvensen till högre studier och de val olika grupper av elever gör ser olika ut beroende på vad man har för utgångspunkt för sina studier är något som för de allra flesta ter sig självklart. Sedan tidigare vet vi att övergången varierar mellan olika gymnasieprogram, mellan stad och landsbygd, mellan könen och mellan olika sociala grupper. Studier av det svenska högskolefältet har också påvisat hur olika grupper med liknande social bakgrund orienterar sig olika i utbildningslandskapet. Studier av högskolefältet har visat att långa prestigeutbildningar som exempelvis läkarprogrammet, juristprogrammet och vissa civilingenjörsutbildningar vid de stora universiteten och fackhögskolorna befolkas av studenter med en ansevärd mängd tillgångar kulturella som ekonomiska. Här samlas barnen till högre tjänstemän, läkare, jurister medan grupper som ofta benämns komma från studieovana hem befolkar de mindre och medelstora högskolorna och de kortare yrkesinriktade programmen. Olika gruppers orientering, vilka utbildningar och utbildningsorter de ser som intressanta att söka sig till, visar på hur olika grupper tenderar att utforma skilda utbildningsstrategier. Syftet med denna studie har varit att undersöka hur elever på två gymnasieprogram, med känd hög övergångsfrekvens, ser på dessa val. För att peka på skillnad i tillgångar mellan grupper av elever har hänsyn tagits till föräldrarnas yrkesposition och utbildningsnivå samt elevernas betyg i kärnämnen

Inledningsvis nämndes att Uppsala-regionens gymnasieskolor generellt har en större övergång till högre studier än riket i övrigt. Uppsala har även en överrepresentation av barn till föräldrar med långa utbildningsinvesteringar som exempelvis läkare och universitetslärare.⁵⁰ Uppsalas akademiska kontext bidrar naturligtvis till att forma sammansättningen av utbildningskapitalet inom regionens gymnasieskolor. Tidigare studier av regionens gymnasieskolor har visat att Lundellska skolan (tillsammans med framför allt Katedralskolan) rekryterar en stor andel elever från samhällets övre skikt. Dessa resultat bekräftas i denna undersökning. Då båda utbildningar är specialinriktningar, och endast finns på Lundellska skolan, innebär det att elever har möjlighet att aktivt söka sig dit.⁵¹ Eleverna på de båda undersökta utbildningarna har i stor utsträckning föräldrar som tillhör de högre samhällsklasserna och med hög utbildningsnivå. Framförallt är detta tydligt inom NM-programmet. När det gäller det sociala ursprunget, här baserat på föräldrarnas yrkesposition, framgår att 78 procent tillhör kategorin Högre klass. En stor andel har föräldrar med längre högskoleutbildning, 59 procent, eller forskarutbildning, 23 procent. I jämförelse med SPIEP ser vi att dessa siffror är något lägre både vad gäller det sociala ursprunget och föräldrarnas utbildningsnivå.

Den naturvetenskapliga inriktningen har, nationellt sett, en högre andel barn till läkare, universitetslärare och ämneslärare medan det samhällsvetenskapliga programmet istället domineras av barn till företagsledare, högre tjänstemän privat sektor och jurister. Detta bekräftas delvis av denna undersökning. NM-programmet har

⁵⁰ Lidegran, I (2004), p. 17.

⁵¹ Uppsala kommun har ett gymnasieintag som innebär att eleverna väljer utbildning och inte skola. Däremot kan eleverna göra ett val som innebär att man väljer en viss inriktning som endast finns på en viss skola. Ett sådant val blir därmed indirekt också ett val av skola.

en hög andel barn till läkare och universitetslärare medan SPIEP även de har en hög representation av barn till läkare men framförallt högre tjänstemän inom privat sektor.

Undersökningen visar även att eleverna på NM-programmet presterar något bättre, betygmässigt i kärnämnen, även om dessa skillnader är relativt små. Det bör tilläggas att både NM och SPIEP är lokala profiler av det Naturvetenskapliga respektive det Samhällsvetenskapliga programmet. Rekryteringen av elever kan därför skilja sig i jämförelse med NV respektive SP.

När det gäller övergången till högre studier förefaller det som att eleverna ser fortsättningen till högskola och universitet som ett naturligt steg efter avslutad gymnasieutbildning. Att totalt sett 95 procent av de tillfrågade eleverna anger att de avser läsa vidare måste ses som en hög siffra även i jämförelse med andra studieföreberedande utbildningar. Ytterligare en viktig sak att påpeka är att skillnaderna mellan programmen inte är särskilt stora, eleverna på SPIEP visar till och med en något högre avsikt att studera vidare. Att en så stor andel avser att studera vidare innebär i sig inte att den faktiska övergången kommer att hamna på samma siffror utan pekar istället på elevernas nuvarande avsikter. Jämför vi med SCB:s urvalsundersökning angående elevers intresse för högre studier framgår det att de största skillnaderna med resultatet av denna undersökning finns inom den samhällsvetenskapliga inriktningen. Eleverna på SPIEP har en avsevärt större vilja att studera vidare, vilket i sin tur skulle kunna vara ett resultat av att även rekryteringen av elever skiljer sig från övriga samhällsvetenskapliga utbildningar. Ytterligare en konsekvens av profileringen kan möjligtvis vara programmens könssammansättning. Det naturvetenskapliga programmet präglas nationellt sett i större utsträckning av en större andel män än kvinnor medan det vanligtvis finns en större andel kvinnor än män på samhällsvetenskapliga program. På NM och SPIEP råder snarare ett omvänt förhållande med en större andel kvinnor på NM och en större andel män på SPIEP.

ELEVERNAS UTBILDNINGSTRATEGIER

När det gäller valet av utbildning och utbildningsort finns en del tendenser värda att kommentera. Till en början visar undersökningen att en stor andel av de tillfrågade eleverna redan bestämt sig för utbildningsinriktning medan en något mindre andel även har hunnit fundera över var de vill förlägga sina studier. Att ett större antal elever har bestämt sig för utbildning men inte utbildningsort kan naturligtvis peka på att detta val sker först och att välja var man vill förlägga sina studier kommer i andra hand. Resultatet skulle också kunna tyda på att eftersom liknande utbildningar ges på flera olika högskolor och universitet har det blivit allt svårare att orientera sig i detta utbildningslandskap. Samtidigt kan man se ett aktivt val av studieort som ett viktigt led när det gäller att göra sin utbildning attraktiv. Det råder knappast någon tvekan om att det finns en hierarkisk skillnad mellan olika lärosäten, högskolor och universitet, på samma sätt som det finns mellan olika utbildningar. De elever som angett att de föredrar en särskild studieort är säkert medvetna om dessa skillnader.

Hos NM-eleverna är det framförallt läkarutbildningen bland kvinnorna och civilingenjörsutbildningen bland männen som tilldrar sig elevernas intresse. Detta medan ekonomi är den helt dominerande utbildningsinriktningen hos både kvinnor och män på SPIEP. När det gäller utbildningsort är det framförallt två tydliga mönster som framträder. Dels anger en stor majoritet att de kan tänka sig att fortsätta sina studier i Uppsala och dels dominerar stora välkända studieorter och lärosäten.

Någon egentlig skillnad i utbildningsval mellan individer med olika social bakgrund går inte att utläsa. De väsentliga skillnaderna framgår däremot, som tidigare

nämnts, mellan olika program och till viss del mellan könen. Skillnaderna mellan programmen handlar heller inte om frågan att läsa vidare eller inte, utan främst vilka utbildningsinriktningar som man ser som intressanta.

En ytterligare aspekt av hur eleverna orienterar sig framträder då vi delar in de elever som tillhör kategorin Högre klass i grupper där föräldrarna har yrken som i större utsträckning stödjer sin position på ekonomiskt kapital respektive kulturellt kapital. Eller yrken som står det privata näringslivet nära som exempelvis högre tjänstemän privat sektor, civilingenjörer och företagsledare och yrken som står närmare den offentliga sektorn som exempelvis läkare, universitetslärare och högre tjänstemän offentlig sektor. Det bör tilläggas att det, totalt sett, förefaller finnas en överrepresentation av offentligt anställda med långa utbildningsinvesteringar på båda utbildningarna. När det gäller de elever som vill studera vid läkarutbildningen finner vi en överrepresentation av barn tillhörande den sistnämnda gruppen medan motsatt förhållande gäller för civilingenjörsutbildningen. Dessa resultat stämmer väl överrens med den polaritet, mellan kulturellt kapital och ekonomiskt kapital, som kännetecknar det svenska högskolefältet.⁵² En liknande indelning när det gäller de elever som angett intresse för ekonomiska utbildningar går ej att utläsa. Inte heller har jag i analysen kunnat skilja på olika ekonomiska inriktningar utan har buntat ihop dessa till en kategori, jag gör med andra ord ingen åtskillnad mellan längre och kortare utbildningar. Däremot framgår att de som valt ekonomi som ämne ofta kopplar ihop sina studier med Uppsala universitet och Handelshögskolan i Stockholm.

Undersökningen visar även att det i stor utsträckning är avgörande att den framtida utbildningen öppnar för goda karriärmöjligheter, framförallt är detta signifikativt för männen på NM-programmet. En önskan att förlägga åtminstone delar av sin utbildning utomlands framträder tydligt, hos båda programmen, och verkar närmast vara ett självklart led i den egna utbildningsvägen. Att investera i utbildning utomlands kan också ses som försök att göra den egna utbildningen konkurrenskraftig.

Kan man då säga något om vilken position de undersökta programmen kan tänkas inneha i jämförelse med andra gymnasieutbildningar? NM har som tidigare nämnts en högre social rekrytering och kan i det närmaste jämföras med det naturvetenskapliga programmet med naturvetenskaplig inriktning i Uppsala, när det gäller vilka utbildningar man söker sig till, hur stor andel som avser att läsa vidare, elevernas sociala sammansättning och tillgångar. SPIEP har i jämförelse en något mer heterogen rekrytering men särskiljer sig inte nämnvärt i avsikten att studera vidare. Det finns å andra sidan ingen tydlig skillnad av hur det kulturella respektive det ekonomiska kapitalet fördelar sig på de båda utbildningarna. SPIEP förefaller ha en högre social rekrytering, och elevsammansättningen skiljer sig troligtvis om man skulle jämföra med det samhällsvetenskapliga programmets ekonomiska gren. Även avsikten att studera vidare hamnar väsentligt högre i jämförelse med det samhällsvetenskapliga programmet nationellt och regionalt. Det råder knappast någon tvekan om att det från båda programmen råder stor tillförsikt om att den högre utbildningen är en naturlig väg att gå efter avslutade gymnasiestudier. Samtidigt visar resultaten på en medvetenhet att rätt utbildningsval kan ha stor betydelse när det gäller att lyckas på en framtida arbetsmarknad.

⁵² Broady, D, Börjesson, M & Palme, M (2002), p. 36.

REFERENSER

LITTERATUR

- Bourdieu, P. (1996): *The State Nobility. Elite Schools in the Field of Power*. Stanford: Stanford University Press. [Original: *La noblesse d'État. Grandes écoles et esprit de corps*. Paris: Minuit, 1989].
- Bourdieu, P. & Passeron, J-C. (1979): *The Inheritors. French students and their relation to culture*. Chicago: The University of Chicago Press. [Original: *Les héritiers, les étudiants et la culture*. Paris: Minuit, 1964].
- Broady, D (1990): *Sociologi och epistemologi. Om Pierre Bourdieus författarskap och den historiska epistemologin*. Stockholm: HLS Förlag.
- Broady, D et al. (2000): Skolan under 1990-talet – sociala förutsättningar och utbildningsstrategier, pp. 5-133, i SOU 2000:39: *Välfärd och skola. Antologi från Kommittén Välfärdsbokslut*, Stockholm.
- Broady, D, Börjesson, M & Palme, M: *Det svenska högskolefältet under 1990-talet. Den sociala rekryteringen och konkurrensen mellan lärosätena*, pp. 13-47, 135-154 i *Perspektiv på högskolan i ett förändrat Sverige* (red. Thomas Furusten) (2002). Stockholm: Högskoleverket.
- Broady, D (1998): *Kapitalbegreppet som utbildningssociologiskt verktyg*. Skeptronhäften/Skeptron Occasional Papers nr 15.
- Broady, D: *Studier av högskolan och gymnasieskolan som fält*. Forskningsprogram 2002- 2004. SEC Report 28, ILU, Uppsala universitet. (<http://www.skeptron.ilu.uu.se/broady/sec/sec-28.pdf>)
- Erikson, R. & Jonsson J. (1993): *Ursprung och utbildning: Social snedrekrytering till högre studier*. SOU 1993:85. Stockholm: Fritze.
- Erikson, R. & Jonsson, J. red.(1994): *Sorteringen i Skolan - Studier av snedrekryteringen och utbildningens konsekvenser*. Stockholm: Fritze.
- Hammarström, M. (1996): *Varför inte högskola? En longitudinell studie av olika faktorerers betydelse för studiebegåvade ungdomars utbildningskarriär*. Göteborg: Göteborgs Universitet.
- Lidegran, I: *Uppsala – en akademiskt dominerad gymnasieskola*. SEC Report 33, oktober 2004 [prel. version 2004-09-29].
- SOU 2000:47. *Mångfald i högskolan: reflektioner och förslag om social och etnisk mångfald i högskolan*. Stockholm: Elander Gotab.

Svensson, A. (2002): *Den sociala snedrekryteringen till högskolan när och hur uppstår den?* (IPD- Rapport 2002: 10) Göteborg: Göteborgs Universitet.

STATISTISKT MATERIAL

Statistiska Centralbyrån (SCB): Övergång Gymnasiet-Högskolan
<http://www.scb.se/statistik/UF/UF0513/2005M04A/Tabell%203.xls>

Övergång Gymnasieskola – Högskola. *Gymnasieungdomars studieintresse läsåret 2002/2003*. Statistiska meddelanden, SCB 2003.
http://www.scb.se/Statistik/UF/UF0513/2003M00/UF36SM03_01.pdf

Sveriges Officiella Statistik: *Barn, elever och personal – riksnivå*.
<http://www.skolverket.se/publikationer?id=1443>
http://www.skolverket.se/content/1/c4/22/92/Tabell4.2_Lev.xls

Högskoleverket.
http://web2.hsv.se/publikationer/analyser/2005/analys_051006.pdf

WEBADRESSER

Hemsida: <http://www.skrapan.uppsala.se>

Historik: <http://www.skrapan.uppsala.se/Intranet/internet/HISTORIK.pdf>

Programinformation:
<http://www.skrapan.uppsala.se/Scripts/Utbildningar/?M=NP/Naturmedia/>
<http://www.skrapan.uppsala.se/Scripts/Utbildningar/?M=SP/SPIEP/>

APPENDIX

TABELLER

Tabell 11. Yrkesklassificering och sociala grupper

Social klass		Yrkesklassificering
Högre klass	1	civilingenjörer o arkitekter
	2	läkare, veterinärer, präster
	3	Universitetslärare
	4	Ämneslärare
	5	Jurister
	6	högre tjänsteman i offentlig sektor
	7	högre tjänsteman i privat sektor
	8	Officerare
	9	Företagsledare
Medelklass	10	Konstproducenter
	11	Journalister
	12	tekniker offentlig sektor
	13	tekniker privat sektor
	14	tjänstemän på mellannivå i offentlig sektor
	15	tjänstemän på mellannivå privat sektor
Lägre medelklass	16	Klasslärare
	17	sjuk- och hälsovårdande yrken
	18	kontorsanställda, offentlig sektor
	19	kontorsanställda privat sektor
	20	handelsanställda
	21	Bönder
	22	Småföretagare
	23	Handelsmän
	24	Poliser
Högre arbetarklass	25	Förmän
	26	kvalificerade arbetare inom produktion
	27	kvalificerade arbetare inom service
Lägre arbetarklass	28	Lantarbetare
	29	okvalificerade arbetare inom produktion
	30	okvalificerade arbetare inom service
	31	okvalificerade arbetare inom reproduktion
Bortfall	32	Övrigt

Tabell 12. Andel av olika yrkesgrupper (högre klass) inom respektive utbildning

Program	Yrkeskategori									
	Högre tjänstem. pr. Sektor	Ämneslärare	Civilingenjör	Jurist	Universitetslärare	Läkare, tandläkare	Företagsledare	Högre tjänstem. off. Sektor	Officer	Totalt
NM	10 (17%)	2 (3%)	8 (14%)	3 (5%)	12 (21%)	18 (31%)	1 (2%)	3 (5%)	1 (2%)	58
SPIEP	8 (30%)	5 (19%)	1 (4%)	1 (4%)	3 (11%)	7 (25%)	2 (7%)	-	-	27
Totalt	18 (21%)	7 (8%)	9 (11%)	4 (4%)	15 (18%)	25 (29%)	3 (4%)	3 (4%)	1 (1%)	85

Tabell 13. Angivna studieorter fördelat på program och kön

		Gymnasieprogram					
		Nv			Sp		
		Kön		Totalt	Kön		Totalt
		Man	Kvinna		Man	Kvinna	
Lärosäten	Uppsala univ.	7	8	15	4	3	7
	Handelshögskolan Sthlm	1	0	1	2	2	4
	Linköpings univ.	2	1	3	1	1	2
	Lunds univ.	3	2	5	-	-	-
	KTH Sthlm.	4	1	5	-	-	-
	Göteborgs univ.	2	1	3	0	1	1
	Univ. utoml.	-	-	-	1	3	4
	SLU	0	3	3	-	-	-
	Polishögskolan	-	-	-	2	1	3
	Konstfack	0	2	2	-	-	-
	Chalmers Gtbg.	1	1	2	-	-	-
	Högskolan i Gävle	-	-	-	1	1	2
	Umeå univ.	0	1	1	-	-	-
	Karolinska	-	-	-	1	0	1
	Idrottshögskolan Sthlm.	-	-	-	1	0	1
	Mitthögskolan	-	-	-	1	0	1
	Inget svar	13	21	34	29	17	46
Total		33	41	74	43	29	72

Tabell 14. Angivna utbildningar fördelat på program och kön

		Gymnasieprogram					
		NM			SPIEP		
		Kön			Kön		
		Man	Kvinna	Totalt	Man	Kvinna	Totalt
Utbildning	Ekonomi	3	1	4	14	7	21
	Läkarutb.	5	6	11	2	-	2
	Civilingenjörsutb.	9	1	10	-	-	-
	Juridikutb.	1	3	4	3	2	5
	Lärarytb.	1	3	4	1	2	3
	Psykologiytb.	1	2	3	2	-	2
	Sjukgymnastytb.	-	2	2	-	3	3
	Arkitektutb.	1	2	3	-	1	1
	Polis	-	1	1	2	1	3
	Språkutb.	-	1	1	2	-	2
	Journalistutb.	-	1	1	-	2	2
	Designutb.	-	3	3	-	-	-
	Pol. mag.	-	-	-	3	-	3
	Fastighetsmäklarytb.	-	-	-	2	1	3
	Socionomytb.	-	-	-	1	1	2
	Veterinärsutb.	1	1	2	-	-	-
	Pilot	-	-	-	-	1	1
	Datateknikutb.	1	-	1	-	-	-
	Agronomytb.	-	1	1	-	-	-
	Biologi	-	1	1	-	-	-
	Utv. studier	-	1	1	-	-	-
	Byggt teknik	1	-	1	-	-	-
	Landskapsarkitekt	-	1	1	-	-	-
	Kemiteknik	1	-	1	-	-	-
	Dansutb.	-	1	1	-	-	-
	Flygledarytb.	1	-	1	-	-	-
	Animation	-	1	1	-	-	-
	Farmaceututb.	1	-	1	-	-	-
	Ej angivet	6	8	14	11	8	19
Totalt		33	41	74	43	29	72

Tabell 15. Val av utbildning hos grupper med skilda kapitaltillgångar (källtabell till tabell 10)

Utbildning	Barn till:		Totalt
	Läkare Uni. lärare Ämneslärare Högre tjänstem. off. sektor	Civilingenjörer Jurister Företagsledare Officerare Högre tjänstem. pr. sektor	
Läkarutb.	8	3	11
Ekonomi	8	6	14
Civilingenjörsutb.	2	7	9
Juridikutb.	4	1	5
Lärarytb.	2	2	4
Psykologiytb.	3	1	4
Arkitektutb.	2	1	3
Pol. mag.	2	1	3
Designutb.		2	2
Språkutb.	1	1	2
Datateknikutb.	1		1
Agronomutb.	1		1
Sjukgymnastutb.		1	1
Polis		1	1
Utv. Frågor	1		1
Veterinär	1		1
Journalistutb.		1	1
Landskapsarkitekt	1		1
Kemiteknik	1		1
Dansutb.	1		1
Animation	1		1
Farmaceututb.	1		1
Ej angivet	10	7	17
Totalt	51	35	86

ENKÄT

I Frågor som rör Dina nuvarande studier

1) Vilket år är du född?

2) Är du Man ☐ eller Kvinna ☐

3) Vilket gymnasieprogram läser du?

4) Ungefär hur många timmar i veckan ägnar du åt att studera (på din fritid utanför skolans verksamhet)?

☐ Mindre än 3 timmar

☐ Mellan 3 och 7 timmar

☐ Mer än 7 timmar

5) Ange dina betyg i följande ämnen (kryssa för "Ej läst ämnet" om ni inte har eller ska läsa ämnet alternativt om ni inte slutfört kursen):

	IG	G	VG	MVG	Ej läst ämnet
Engelska A	☐	☐	☐	☐	☐
Engelska B	☐	☐	☐	☐	☐
Engelska C	☐	☐	☐	☐	☐
Svenska A	☐	☐	☐	☐	☐
Svenska B	☐	☐	☐	☐	☐
Svenska C	☐	☐	☐	☐	☐
Matematik A	☐	☐	☐	☐	☐
Matematik B	☐	☐	☐	☐	☐
Matematik C	☐	☐	☐	☐	☐

6) Om du har läst/läser b- och eller c-språk ange vilket/vilka språk du läst/läser.

b-språk

☐ tyska

☐ franska

☐ spanska

☐ annat, nämligen:

c-språk

☐ tyska

☐ franska

☐ spanska

☐ annat, nämligen:

7) Har du skrivit högskoleprovet?

☐ Nej

☐ Ja _____ ggr
med _____ poäng som bäst

II Frågor som rör Din syn på vidare studier

8) Har du tänkt studera på universitet eller högskola i framtiden?

☐ Nej

☐ Ja, direkt efter gymnasiet

☐ Vet ej

☐ Ja, ett eller ett par år efter gymnasiet

☐ Ja, någon gång i framtiden

9) Är det någon speciell högskola/universitet som du har tänkt söka till?

10) Om du är intresserad av någon speciell högskola/universitet ange i vilken grad följande påstående stämmer:

Jag är intresserad av denna högskola/ allt	Instämmer helt	Till stor del	Till liten del	Inte
universitet för att				
den har gott rykte	☐	☐	☐	☐
den är bäst inom sitt område	☐	☐	☐	☐
den ligger nära	☐	☐	☐	☐

någon i min familj/vänkrets har studerat där	☐	☐	☐	☐
den har goda kontakter med näringslivet och andra delar av arbetslivet	☐	☐	☐	☐
nationslivet och de sociala aktiviteterna har gott rykte	☐	☐	☐	☐

11) Är det någon speciell utbildning/program som du har tänkt söka till? Ange de utbildningar som du främst kan tänka dig?

12) Med bakgrund av de utbildningar som du är intresserad av att läsa ange i vilken grad följande påståenden stämmer:

Jag är intresserad av dessa	Instämmer helt	Till stor del	Till liten del	Inte alls
utbildningar för att ämnena är intressanta	☐	☐	☐	☐
för att de öppnar för goda karriärmöjligheter	☐	☐	☐	☐
för att någon i min familj/vänkrets har rekommenderat dessa	☐	☐	☐	☐
Försök motivera varför Du vill läsa vidare: _____				

13) Försök ange på vilket sätt du har fattat intresse och fått information om de utbildningar du är intresserad av. (Sätt ett eller flera kryss)

☐	Via vänner/kamrater	☐	Via min familj eller deras vänner
☐	Via min studievägledare på skolan	☐	Via informationsmaterial från universitetet
☐	Via utbildningens webbsidor	☐	Genom besök anordnade av din skola
☐	På annat sätt, nämligen:		

14) Kan du i framtiden tänka dig att studera minst en termin utomlands?

☐	Nej	☐	Ja
☐	Vet ej		

Om Ja, ange om det är något speciellt land och/eller utbildning som du kan tänka dig:

Land: _____

Utbildning: _____

Försök motivera varför du kan tänka dig att studera utomlands: _____

15) Vad vill du göra efter dina avslutade högskolestudier?

16) Vad tror du att du kommer att arbeta med i framtiden?

III Frågor kring Din bakgrund

17) Vilka yrken har dina föräldrar?

Far	Mor	Yrken
		Tekniska yrken
☐	☐	- tekniker, ingenjör (ej civilingenjör)
☐	☐	- civilingenjör, arkitekt, lantmätare, akademiskt utbildad naturvetare, el. likn.
		Vårdyrke
☐	☐	- skötare, biträde el. likn.
☐	☐	- sjuksköterska, sjukgymnast o likn.
☐	☐	- läkare, veterinär, tandläkare
		Pedagogiskt eller religiöst yrke
☐	☐	- klasslärare (för- och grundskolelärare)
☐	☐	- ämneslärare på högstadiet
☐	☐	- gymnasielärare

☐	☐	- universitets- eller högskolelärare
☐	☐	- präst (med teologiutbildning)
☐	☐	- annat religiöst arbete
Yrke inom media, konstnärligt eller kulturförmedlande yrke		
☐	☐	- journalist, redaktör
☐	☐	- konstnärligt yrke (konstnär, författare, filmare, skådespelare, musiker)
☐	☐	- kulturförmedlande yrke (bibliotekarie, museitjänsteman el. likn.)
Administrativt yrke mm		
☐	☐	- företagsledare (direktör, bankdirektör el. likn.)
☐	☐	- jurist, advokat
☐	☐	- högre tjänsteman (byråchef, avd direktör, personalchef, revisor el. likn.)
☐	☐	- tjänsteman på mellannivå (banktjänsteman, socialsekreterare)
☐	☐	- kontorsanställd (sekreterare, maskinskrivare, kanslist el. likn.)
☐	☐	- politiker, avlönad befattning inom fackförening (ombudsman El. likn.)
Arbete inom handel		
☐	☐	- butiksföreståndare, butiksägare, grossist o likn.
☐	☐	- anställd inom handel (butiksanställd, expedit, kassörska, försäljare el. likn.)
Arbetaryrken		
☐	☐	- icke yrkesutbildad arbetare i produktion
☐	☐	- yrkesutbildad arbetare i produktion
☐	☐	- icke yrkesutbildad arbetare i service
☐	☐	- yrkesutbildad arbetare i service
☐	☐	- förman, arbetsledare
Lantbruk mm		
☐	☐	- bonde, lantarbetare, fiskare eller likn.
Polisiärt, militärt arbete		
☐	☐	- polis
☐	☐	- officer
☐	☐	- annat militärt arbete (utom officer)
Övrigt		
☐	☐	- hemmafru/hemmavarande far

Ange så noga som möjligt Din fars och mors yrke nedan;

Far: _____ Mor: _____

18) Vilken högsta utbildning har dina föräldrar genomgått?

Far	Mor	
☐	☐	Folkskola eller grundskola
☐	☐	Realskola, fackskola, yrkesskola eller 2-årigt gymnasium
☐	☐	3- eller 4-årigt gymnasium
☐	☐	Kortare högskoleutb. (mindre än 3 år)
☐	☐	Längre högskoleutb. (3 år eller mer)
☐	☐	Forskarutbildning (fil. lic., fil. dr. och liknande)
☐	☐	Vet ej

19) Har du något eller några syskon som studerat på högskola/universitet?

☐ Nej ☐ Ja _____ st.

20) Om ja vilken/vilka utbildningar har de läst?

21) Bor du i:

☐	Lägenhet, hyresrätt	☐	Lägenhet, bostadsrätt
☐	Villa i tätort	☐	Villa, utanför tätort
☐	Radhus	☐	Gård på landet